

Elaborat Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutarnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske o razvoju i djelovanju pojedinaца iz bivših građanskih stranaka na području bivšeg kotara Đakovo

UDK 32(497.5 Đakovo)''192/194''(093

Izvorni znanstveni rad

Vladimir Geiger

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Povijest građanskih stranaka u Đakovu i Đakovštini u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije, kao i sudbine istaknutijih njihovih članova u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske i u godinama poslije Drugog svjetskog rata nedostavno su poznati i istraženi.

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u fondu Republički sekretarijat unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Služba državne sigurnosti, opsežan je elaborat naslovljen "Bivše građ.[anske] stranke na kotaru Osijek". Treći dio ovog elaborata naslovljen je "Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv.[šeg] kotara Djakovo". Riječ je o podacima, kojima je Služba državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, raspolagala, i koristila za operativni rad nadzora, o pojedincima iz Đakova i Đakovštine, bivšim pripadnicima građanskih stranaka.

Elaborat Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske “Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv.[šeg] kotara Djakovo”, unatoč mnogobrojnim netočnostima i paušalnim ocjenama političkog djelovanja tih stranaka i istaknutijih njihovih članova, koje su pojašnjene u kratkim uvodnim napomenama i opsežnim popratnim bilješkama, ipak, uz malobrojne, i fragmentarne, priloge u historiografiji i publicistici o građanskim strankama u Đakovu i Đakovštini 1918.-1941. zanimljiv je i nezaobilazan izvor i prilog suvremenoj povijesti Đakova i Đakovštine.

Ključne riječi: Đakovo i Đakovština, Hrvatska seljačka stranka, Jugoslavenska radikalna zajednica, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutarnjih poslova SR Hrvatske

U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, u fondu 1561, Republički sekretarijat unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske, Služba državne sigurnosti, 015, 01-36, opsežan je elaborat naslovljen “Bivše građ. [anske] stranke na kotaru Osijek”. Treći dio ovog elaborata, str. 91.-114., naslovljen je “Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv.[šeg] kotara Djakovo”.

U elaboratu “Bivše građ.[anske] stranke na kotaru Osijek”, odnosno dijelu naslovljenom “Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv. [šeg] kotara Djakovo”, riječ je o podacima, kojima je Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutarnjih poslova SR Hrvatske, raspolagala, i koristila za operativni rad nadzora, o pojedincima iz Đakova i Đakovštine, bivšim pripadnicima Hrvatske zajednice (HZ), Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS) odnosno Hrvatske republikanske seljačke stranke (HRSS) odnosno Hrvatske seljačke stranke (HSS), Demokratske stranke (DS), Samostalne demokratske stranke (SDS), Jugoslovenske radikalno-seljačke demokratije (JRSD) odnosno Jugoslovenske nacionalne stranke (JNS) i Jugoslovenske radikalne stranke (JRS) odnosno Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ).¹

1 O nastanku, ustrojstvu, ideologiji i djelovanju građanskih stranaka, i političkim odnosima, na području Hrvatske u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije, 1918. – 1941., usp. S. PRIBIČEVIĆ, *La dictature de roi Alexandre*, Paris, 1933. ili S. PRIBIČEVIĆ, *Diktatura kralja Aleksandra*, Beograd, 1952., Beograd, 1953., Zagreb, 1990.; R. HORVAT, *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb, 1942., Zagreb, 1992.; Lj. BOBAN, *Sporazum Cvetković – Maček*, Beograd, 1965.; T. STOJKOV, *Opozicija u vreme šestojanuarske diktature 1929-1935.*, Beograd, 1969.; B. GLIGORIJEVIĆ, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini SHS*, Beograd, 1970.; Z. KULUNDŽIĆ (prir.), *Stjepan Radić. Politički spisi. Autobiografija. Članci. Govori. Rasprave*, Zagreb, 1971.;

Elaborat “Razvoj i djelovanje gradjanskih partija na području biv.[šeg] kotara Đakovo”, kao i ostali u to vrijeme načinjeni elaborati ima mnogobrojne činjenične, a nedvojbeno i interpretacijske nedostatke i netočnosti.

Imena i prezimena osoba koje se spominju u elaboratu pisana su često netočno, iskrivljeno, pa su neslavenska prezimena pisana uglavnom “po Vuku”, kao: Etinger, Gajger, Hajling, Matajz, Pišl, Rak, Takač, Verni, Šolc, Štangl, Štrosmajer, iako je za većinu njih ispravan izvorni oblik, s izuzetkom prezimena Bassi, koje je ispravno pisano, a neka su imena i prezimena iskrivljeno pisana, kao Emadi umjesto Emedi, Kemfelj umjesto Kenfelj, Kirmajer umjesto Kirhmajer odnosno Kirchmayer, Pribičević umjesto Pribičević, Stjepić odnosno Stević umjesto Stijejić, Šiga Špicar umjesto Žiga Špicer odnosno Spitzer, te Špiletak umjesto Spiletak.

Također, netočno su pisana, u krivim padežima i imena nekih sela Đakovštine, pa u elaboratu piše: “iz sela Budrovca” umjesto “iz sela Budrovaca” ili “u selu Tomašinci” umjesto “u selu Tomašanci”, što potvrđuje, da pisac el-

B. KRIZMAN, *Korespondencija Stjepana Radića 1919-1928*, 2, Zagreb, 1972.; H. MATKOVIĆ, *Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature*, Zagreb 1972.; Lj. BOBAN, *Svetozar Pribičević u opoziciji (1928.-1936.)*, Zagreb, 1973.; Lj. BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, sv 1-2, Zagreb, 1974.; T. MILENKOVIĆ, *Socijalistička partija Jugoslavije (1921-1929)*, Beograd, 1974.; B. GLIGORIJEVIĆ, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji 1919 – 1929*, Beograd, 1979.; I. MUŽIĆ, *Stjepan Radić u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Split, 1980., Ljubljana, 1987., Zagreb, 1988.; F. JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljačka stranka*, Zagreb, 1983.; F. GAŽI (pripr.), *Vladko Maček i stvaranje Banovine Hrvatske*, Zagreb, 1991.; M. РАДОЈЕВИЋ, *Удружена опозиција 1935-1939*, Београд, 1994.; Branka BOBAN, *Demokratski nacionalizam Stjepana Radića*, Zagreb, 1998.; Z. MATIJEVIĆ, *Slom politike katoličkog jugoslovenstva. Hrvatska pučka stranka u političkom životu Kraljevine SHS 1919. – 1929.*, Zagreb, 1998.; H. MATKOVIĆ, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb, 1999.; M. BIONIDICH, *Stjepan Radić, the Croat Peasant Party, and the Politics of Mass Mobilisation, 1904-1928.*, Toronto, 2000.; B. JANJATOVIĆ, *Politički teror u Hrvatskoj 1918.-1935.*, Zagreb, 2002.; Г. КРИВОКАПИЋ-ЈОВИЋ, *Оклоп без витеза. О социјалним основама и организационој структури Народне радикалне странке у Краљевини Срба, Хрватска и Словенаца (1918-1929)*, Београд, 2002.; I. PERIĆ, *Stjepan Radić 1871.-1928.*, Zagreb, 2002.; B. JANJATOVIĆ, *Stjepan Radić. Progona, zatvori, suđenja, ubojstvo (1889.-1928.)*, Zagreb, 2003.; I. PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret*, Zagreb, 2003.; S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, Slavonski Brod, 2005.; I. MIŠKULIN, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, Magistarski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2005.; I. DOBRIVOJEVIĆ, *Državna represija u doba diktature kralja Aleksandra 1929 – 1935*, Beograd, 2006.; M. ПАВЛОВИЋ (прир.), *Историја грађанских странака у Југославији 1918 – 1945*, Том I – II, Београд, 2008.; I. ŠUTE, *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935-1941.*, Zagreb, 2010. I tamo navedena literatura.

borata nije ustvari poznavao Đakovo i Đakovštinu, odnosno da nije “domaći čovjek”. To potvrđuje i jezik i stil ovog elaborata, koji bi se mogao nazvati ijekavska varijanta srpskog jezika.

Jer, da je pisac ovog elaborata poznavao Đakovo i Đakovštinu, a ne pisao odnosno prepisivao iz raznih ranijih i suvremenih operativnih spisa RSUP-a SR Hrvatske Službe državne sigurnosti, a i da su podatci kojima je u tim spisima raspolagao bili točniji i suvisliji, kod mnogih navedenih godine rođenja, pa i nekih umrlih ne bi bile netočne. Uz to, mogao bi primjerice i shvatiti, da su HSS-ovci Mišo Matković i Pavao (Pavo) Matajz (Mateis) iz Đakova braća i da se Mišo Matković ranije zvao Michael Mateis, pa je pohrvatio ime i prezime. Također, shvatio bi, a jasno je da nije, da su Luka Stjepić naveden najprije kao član kotarskog odbora HSS-a Đakovo, a zatim kao Luka Stević, član gradskog odbora HSS-a Đakovo ista osoba, i ispravno je Luka Stijević – Bijelić. Takođe, u elaboratu je i Tomislav Jelašić, naveden najprije kao član kotarskog odbora HSS-a Đakovo, a zatim kao Tomislav Jelešić, član gradskog odbora HSS-a Đakovo, a riječ je o istoj osobi, što pisac elaborata najvjerojatnije nije shvatio. Nije u potpunosti jasno, je li riječ o netočnosti ranijih elaborata i spisa RSUP-a SR Hrvatske Službe državne sigurnosti ili o nesposobnosti pisca elaborata i(li) “baš me briga” pristupu radu.

Elaborat “Bivše građ.[anske] stranke na kotaru Osijek” načinjen je, kako je na početku elaborata 30. listopada 1973. napomenuto, radi “bezbjednosne procjene na terenu”. No, ovaj je elaborat, unatoč nadnevku, prema sadržaju i podacima koje donosi, vjerojatno sastavljan ranijih godina, najvjerojatnije tijekom 1960-tih, i nedvojbeno na temelju ranijih spisa Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske. Naime, da je elaborat pisan početkom 1970.-ih godina ili 1973. kako je navedeno, pisac elaborata, djelatnik Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske, trebao bi znati, da se je Mijo Šalković, najznačajniji HSS-ovac Đakova u međuratnom, ratnom i neposrednom poslijeratnom razdoblju, u domovinu povratio sa suprugom 1971. i živio u Đakovu kao američki građanin. Tek nakon smrti supruge ponovno se 1978. vraća u SAD, gdje je umro potkraj 1980.

Elaborat “Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv.[šeg] kotara Djakovo”, u iznesenim političkim stajalištima i zaključcima pisca elaborata, napisan je onako kako je jugoslavenska komunistička vlast i gledala na bivše pripadnike građanskih staranaka iz vremena Kraljevine SHS/Jugoslavije. No, razvidno je, pisac elaborata izrazito je nesklon prema bivšim ha-

esesovcima, čija stajališta i djelovanje u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije i tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću u pravilu drži ustaškim, a vidno je blagonaklon u ocjeni djelatnosti i stajališta pripadnika JRZ i srodnih stranaka i četničkih organizacija i u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije i tijekom Drugog svjetskog rata i u poraću.

Ipak, ovaj nam je elaborat vrijedan i zanimljiv izvor i pokazatelj što je i koliko točno ili, pak, netočno Služba državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske znala o pojedincima ranije istaknutim članovima građanskih stranaka u Đakovu i Đakovštini u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije.

Neke od njih Služba državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske imala je pod nadzorom niz godina nakon Drugog svjetskog rata, a pojedinci su, znakovito je jedino i isključivo nekadašnji članovi Hrvatske seljačke stranke: Joza Jurković iz Semeljaca, Stanko Blažeković iz Širokog Polja, Đuro Vinković iz Malog Nabrđa, Anton Šakota iz Pridvorja, Šimo Vujčić iz Kućanaca Đakovačkih, Ivan Ratkovčić iz Trnave, Pavo Bogdanović iz Gorjana, Ivan Valjetić iz Satnice Đakovačke i Martin Ergotić iz Đakova, bili pod nadzorom Službe državne sigurnosti i u vrijeme nastanka ovog elaborata 1960-ih godina 20. stoljeća.

Povijest građanskih stranaka u Đakovu i Đakovštini u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije, kao i sudbine istaknutijih njihovih članova u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske i u godinama poslije Drugog svjetskog rata tek treba istražiti. Elaborat Službe državne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske "Razvoj i djelovanje građanskih partija na području biv.[šeg] kotara Djakovo", unatoč mnogobrojnim netočnostima i paušalnim ocjenama političkog djelovanja tih osoba, ipak, uz malobrojne, i fragmentarne, priloge u historiografiji i publicistici o građanskim strankama u Đakovu i Đakovštini 1918.-1941. može biti zanimljiv izvor i prilog.

BIVŠE GRAĐ.[ANSKE] STRANKE NA KOTARU OSIJEK
- ELABORAT -

III
DIO

RAZVOJ I DJELOVANJE GRADJANSKIH PARTIJA
NA PODRUČJU BIV.[ŠEG] KOTARA DJAKOVO

NARODNI ZASTUPNICI ZA PODRUČJE BIV.[ŠEG] KOTARA
DJAKOVO

Od 1920 – 1941. g.

DR. IVAN RIBAR, po zanimanju advokat, sada penzioner, Źivi u Beogradu. Izabran za narodnog zastupnika za kotar Djakovo na izborima 1920. g. i 1923. g. na listi demokratske stranke.²

-
- 2 Dr. Ivan (Ivo) Ribar (Vukmanić kod Karlovca, 1881. – Zagreb, 1968.), odvjetnik i političar. Studirao pravo u Zagrebu, Pragu i Beču, doktorirao 1904. u Zagrebu, te je od 1905. odvjetničkoj službi. U Đakovu Źivi od 1907. do 1923., i radi najprije kao odvjetnički vjeŹbenik kod dr. V. Prebega, a od 1910. kao odvjetnik, i uključuje se u politički i kulturni Źivot Đakova i Đakovštine. Član je nekoliko đakovačkih društava, Hrvatskog pjevačkog društva “Sklad” - “Preradović”, Dobrovoljnog vatrogasnog društva, Hrvatskog sokola, od 1908. tajnik, a od 1913. starješina, kasnije u Kraljevini SHS, 1919.-1923., starješina Sokolskog društva [jugoslavenskog]). U Đakovu je organizirao ogranak Hrvatske napredne stranke, te do Prvoga svjetskog rata bio vodeći predstavnik Hrvatsko-srpske koalicije u Slavoniji. Izabran je u Đakovu 1913. za narodnog zastupnika HSK u Hrvatskom saboru, te je i član zajedničkog sabora u Pešti. Zagovornik je stvaranja Jugoslavije. Nakon izbivanja rata 1914. do ljeta 1915. na bojištu je u Galiciji, ranjen, te dolazi u Zagreb. Potkraj 1915. se oženio s Đakovčankom Tonicom Šimat rod. Petrić, udovicom pok. ljekarnika L. Šimata. U tom braku rođeni su Ivo zvani Lola i Jurica, a s njima su Źivjela i Tonićina djeca iz prvog braka BoŹena, Mira i Źarko. Član Središnjeg odbora Narodnog vijeća SHS, čiji je predsjednik. Neposredno nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja DrŹave SHS, te zatim i Kraljevine SHS, potkraj studenoga 1918. u Đakovu je poticatelj osnivanja “Jugoslavenskog kluba” odnosno “Sijela Jugoslavena”, koje je promicalo jugoslavenska unitarističkih stajališta. U Kraljevini SHS jedan je od osnivača i istaknuti član Demokratske stranke. Izabran je na listi DS 1920. u kotaru Đakovo za narodnog poslanika u Ustavotvornu skupštinu Kraljevine SHS. Od 1920. do 1922. predsjednik je Narodne skupštine Kraljevine SHS, te preseljava u Beograd. Na listi DS izabran je narodnim zastupnikom u kotaru Đakovo i 1923. U raskolu DS 1924. pristaša je Lj. Davidovića. Na izborima 1935. na listi je UdruŹene opozicije. Od 1937. pripada Lijevom krilu DS. Protivnik je diktature kralja Aleksandra I. Karadorđevića 1929., i zalaŹe se za politiku UdruŹene opozicije i narodnog sporazuma. Pošto je 1938. isključen iz DS i UdruŹene opozicije, zauzimao se za stvaranje Narodnoga fronta, a 1939. sudjelovao u organiziranju Društva prijatelja

BIRTIĆ MIJO, rođen 1896. g. u selu Gorjanima, po zanimanju zemljoradnik, umro 1950. g. Na izborima 1925. g. izabran za narodnog zastupnika na listi HSS-a.³

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je istaknuta ličnost HSS-a. On je bio organizator i rukovodilac stranke na tom području. Za vrijeme rata u prvo vrijeme za vrijeme rata suradjivao je sa ustašama, a od 1943. g. povlači se i živi pasivno. Pozivan je na suradnju sa NOP-om⁴, što je odbio.⁵ Poslije oslobodjenja bio je povučen, neprijateljski nije djelovao.

PETROVIĆ FABO, rođen 1887. g. po zanimanju je bio zemljoradnik. U ljeto 1943. g. ubijen po partizanima zbog saradnje sa ustašama.⁶

SSSR-a, i bio njegov predsjednik. Iz Beograda, gdje od izbijanja rata boravi u ilegali, odlazi u partizane 1942. i postaje član KP Jugoslavije, te član Vrhovnoga štaba NOV i PO Jugoslavije. Predsjednik je Izvršnog odbora AVNOJ-a. U poraću 1945. predsjednik je Prezidija Privremene narodne skupštine i predsjednik Narodne skupštine FNR Jugoslavije, 1945.-1953., te je i biran redovito i za narodnog poslanika Savezne narodne skupštine FNR Jugoslavije, člana Izvršnog odbora Narodnog fronta (odnosno Socijalističkog saveza radnog naroda) Jugoslavije i za člana Glavnog odbora SSRN Hrvatske. Usp. I. RIBAR, *Politički zapisi*, I - IV, Beograd, 1948. – 1952.; I. RIBAR, Đakovo nekada. Moje uspomene iz đakovačke prošlosti, *Đakovački list*, Đakovo, br. 15, 30. V. 1953. – br. 270, 28. III. 1958.; I. RIBAR, *Iz moje političke suradnje (1901-1963)*, Zagreb, 1965.; K. N. MILUTINOVIĆ, *Dr Ivan Ribar*, Sisak, 1968.; S. RELJIĆ, Đ. MIHALJČIĆ, *Dr Ivan Ribar i sinovi. Život i djela*, Zagreb, 1973., Zagreb, 1974., Zagreb, 1975., Zagreb, 1977.; J. PETRIČEVIĆ (prir.), *Dr Ivan Ribar u zapisima suvremenika*, Zagreb, 1981. I tamo navedeni izvori i literatura.

- 3 Mijo Birtić je na parlamentarnim izborima 1925. izabran za narodnog zastupnika u kotaru Đakovo na listi HRSS-a. Usp. *Статистика избора народних посланика Краљевине СХС, одржаних 8. 2. 1925, Београд 1926.*, 152.-157.; Z. DIZDAR, Osnivanje i djelovanje četničkih udruženja na području đakovačkog kotara u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslaviji 1918.-1941., *Zbornik Muzeja Đakovštine (ZMD)*, 9, Đakovo, 2009., 124.
- 4 NOP – Narodnooslobodilački pokret; naziv koji je partizanski pokret predvođen komunistima tijekom Drugog svjetskog rata koristio za svoje suradnike i pristaše i njihovo djelovanje. Zatim je postao uobičajen i u poslijeratnoj socijalističkoj historiografiji, a i u službenom političkom i javnom izričaju u Jugoslaviji.
- 5 S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, Đakovo, 1986., 63., ne spominje, da su partizani pozivali Miju Birtića na suradnju, iako je to vjerojatno, no navodi, da je, kao i neki drugi HSS-ovci u Đakovštini, otklonio suradnju sa ustašama, navodno i unatoč prijetnjama.
- 6 Prema *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, priredili: M. Lukačević, M. Đaković, S. Jakab, I. Tubanović, Đakovo, 2007., 111., Fabijan (Fabo) Petrović, rođen je 1887. u Levanjskoj Varoši, sin Tome i Franke rod. Vinković, imao je u braku sa Frankom rod. Marković petero djece. Odveli ga partizani u veljači 1943., i mučili u Lužancima, umro od posljedica. Znatno je novčano podupro izgradnju “Hrvatskog doma” u Đakovu. Usp. Ž. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, *Časopis za suvremenu povijest (ČSP)*, br. 3, Zagreb, 2001., 788.; Ž. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu*, Đakovo, 2003., 24.

Za narodnog zastupnika izabran je na izborima 1927. g. na listi HSS-a.⁷

KANURIĆ LAZO, rođen 1902. g. u Velikom Nabrđu, po zanimanju brijač, ubijen 1942. g. u logoru Jasenovac od strane ustaša.

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je jedan od rukovodećih ljudi radikalne stranke, zatim JNS-u i JRZ-e.

Za narodnog zastupnika izabran je na listi JNS-u na izborima 1931. g.⁸

7 Fabo (Faba) Petrović, rođen je u Levanjskoj Varoši, gdje je završio osnovnu školu; isticao se kao bistar i pronicav seljak. Zarana se zanimao za opća i komunalna pitanja, narodno gospodarstvo i privredu, te se uključio u politiku, najprije 1906. zatim 1908., a na parlamentarnim izborima 1927. bio je u kotaru Đakovo nosilac liste HSS-a, i uvjerljivim je brojem glasova izabran za narodnog poslanika. Kasnije se, nakon uvođenja diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića odnosno donošenja oktroiranog Ustava 1931. priklonio skupini narodnih poslanika bivše HSS sklonih suradnji s režimom i sudjelovanju na parlamentarnim izborima 1931., koje je HSS odnosno Seljačko demokratska koalicija bojkotirala. Usp. Jedini predstavnici naroda hrvatskoga, *Dom*, br. 40, Zagreb, 1927., 2.; Jedini predstavnici naroda hrvatskoga. Novi zastupnici Hrvatske seljačke stranke izabrani dne 11. rujna 1927., *Narodni val*, br. 49, Zagreb, 1927., 8.; Fabo Petrović, *Vjesnik Osječke oblasti*, god. II. (XXXVIII.), br. 1, 1. I. 1928., 5.; Z. DIZDAR, nav. dj., 126., 132.

8 Lazar (Lazo) Kanurić, seljak, posjednik, iz Velikog Nabrđa, od mladosti je u politici; izabran je za narodnog poslanika 1920. na listi Narodne radikalne stranke, i bio je predsjednik Mjesnog odbora NRS u V. Nabrđu, a i jedan od uglednijih radikala u Slavoniji. Usp. Г. КРИВОКАПИЋ-ЈОВИЋ, nav. dj., 379. Lazo Kanurić je doselio u V. Nabrđe iz Bačke. Navodno je tek 1918. u 28. godini života sam naučio čitati i pisati ćirilicu. Na sastanku predsjednika odbora NRS za kotar Osijek u rujnu 1920. L. Kanurić je izabran za predsjednika kotarske organizacije Đakovo. I nakon slabih izbornih rezultata 1920. ustrajan je u političkom djelovanju kao radikal. Usp. Ђ. СТАНКОВИЋ, Срби у Славонији на изборима за Уставотворну скупштину 1920. године, *Токови историје*, бр. 1-2, Београд, 2002., 51.-52.; А. С. ЈОВАНОВИЋ, *Ишчупани корени Великог Набрђа*, Београд, 2003., 28.-29. Na parlamentarnim izborima 1931., HSS odnosno Seljačko demokratska koalicija nije sudjelovala, i Kanurić je iako s malim brojem glasova izabran za narodnog zastupnika u kotaru Đakovo na listi JRZ odnosno JNS-a. Bio je od 1933. na čelu Kotarskog odbora JRSD, odnosno kasnije JNS, koja je okupljala režimski povjerljive ljude u Đakovštini, ranije uglavnom članove projugoslavenskih ili prosrpskih stranaka. Usp. Z. DIZDAR, nav. dj., 132., 133. Kandidat je za narodnog poslanika u kotaru Đakovo i na parlamentarnim izborima 1935., na listi JNS B. D. Jeftića, a na parlamentarnim izborima 1938. na vladinoj listi dr. M. Stojadinovića, no osvojio je mali i nedovoljan broj glasova. Usp. *Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5 маја 1935 године*, 52.; М. КОНЈЕВИЋ, O djelatnosti građanskih političkih stranaka u Slavoniji 1929-1941, *Zbornik. Historijski intitut Slavonije i Baranje*, 13, Slavonski Brod, 1976., 193.-194.; Z. DIZDAR, nav. dj., 138., 150.-151. Najpoznatiji popisi žrtava logora Jasenovac ne navode Lazu Kanurića iz V. Nabrđa. Usp. *Jasenovac. Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, reprint pripremili: M. Visočak i B. Sobica, Zürich - Sarajevo, 1998.; *Pomenični popis žrtava koncentracijskog logora Jasenovac 1941.-1945.*, priredili: J. Smreka i Đ. Mihovilović, Jasenovac, 2007. No, Lazu Kanurića, rođenog 1890., iz V. Nabrđa, kao žrtvu logora Jasenovac 1942. navodi dvojben popis žrtava A. MILETIĆ, *Ubijeni u koncentracionom logoru Jasenovac 1941-1945. / The Assassinated in the Jasenovac Concentration Camp 1941-1945.*, Jagodina, 2011., 122., koji

BIRTIĆ MIJO, ponovno izabran za narodnog zastupnika na izborima 1935. g. na listi HSS-a.⁹

BALENTOVIĆ STJEPAN, rođen 1882. g. u selu Garčinu, kotar Sl.[avonski] Brod, po zanimanju zemljoradnik, umro.¹⁰

ne donosi izvor podatka o mjestu, vremenu i okolnostima Kanurićeve smrti. Lazu Kanurića ne navodi ni *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, Beograd, 1966., Beograd, 1992., najsuštavniji popis ljudskih gubitaka Hrvatske, i Jugoslavije, u Drugom svjetskom ratu nastao u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Lazu Kanurića navodi samo poimence "Popis poginulih boraca NOR-a i žrtava fašističkog terora (Prema podacima SUBNOR-a općine Đakovo)", u: *Od Podgorja do Paučje*, Đakovo 1986., 115. među žrtvama iz V. Nabrđa. Lazu Kanurića iz V. Nabrđa, rođenog 1890., navode među žrtvama "genocida hrvatske države", ali bez točnijih podataka o okolnostima i mjestu smrti žrtvoslovi V. Nabrđa. Usp. A. C. JOVANOVIĆ, nav. dj., 133. i M. MITROVIĆ, Jasenovaц у традицији III послератне генерације (на примеру села Велико Набрђе), *Јасеновац. Зборник радова Четврте међународне конференције о Јасеновицу, Бања Лука – Доња Градина 30 – 31. мај 2007.*, Бања Лука, 2007., 149. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 57., koji se poziva na izjave suvremenika događaja, među Srbima iz Đakovštine koji su odmah nakon uspostave NDH 1941. uhićeni i odvedeni u zatvor u Osijek, "gdje su svi pobijeni", bio je "iz Velikog Nabrđa Lazar Kanjurić". No, Г. КРИВОКАПИЋ-ЈОВИЋ, nav. dj., 371., navodi da je i Lazar Kanurić "1941. g. dočekaо zlu sudbinu da bude preklan ispred svoje kuće", ali bez izvora podatka. Nije jasno na temelju kojih podataka dopunjeni, na internetu dostupan, i dvojben, popis žrtava logora Jasenovac Javne ustanove spomen-područja Jasenovac navodi Lazu Kanurića iz V. Nabrđa, rođenog 1890. u Levanjskoj Varoši (sic!), kao žrtvu logora Jasenovac 1942. Usp. <http://www.jusp-jasenovac.hr>. Prema usmenom iskazu Ivana Šarčevića - Hansa (Đakovo, 1914.-2007.), od 22. kolovoza 2006., dr. sc. Branku Ostajmeru, u koloni Nabrđana koju su ustaše početkom kolovoza 1942. sporovodili kroz Đakovo [kako se kasnije ispostavilo za logor Jasenovac], a čemu je bio očevidac, bio je i "neki Kanarić, što je bio iz Nabrđa, on je bio brico, ali je bio srpski poslanik [...]".

- 9 Na parlamentarnim izborima 1935. Mijo Birtić je izabran premoćno većinom osvojenih glasova u kotaru Đakovo na listi dr. Vladka Mačeka (HSS-a odnosno Udružene opozicije), no nije potvrđen kao narodni zastupnik. Usp. *Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5 маја 1935 године*, Beograd, 1938., 52., 258.; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, *Gospodarske i socijalne prilike u Đakovu i Đakovštini od 1929. do 1941. godine*, ZMD, 5, Đakovo, 2001., 113.; Z. DIZDAR, nav. dj., 138.-139.
- 10 Prema BALENTOVIĆ STJEPAN, u: *Biografski leksikon. Narodno predstavninstvo. Senat. Narodna skupština 1939/Lexique biographique. Assemblée nationale. Sénat. Chambre des Députés 1939/Biographisches Lexikon. Volksvertretung. Senat. Abgeordnetenhaus 1939*, Beograd, 1939., 94.-95., Stjepan Balentović rođen je 1892. u Garčinu, gdje je završio osnovnu školu, i živio kao zemljoradnik. Član je HSS-a, i predsjednik kotarske organizacije Đakovo. Prema, pak, drugim navodima rođen je i umro u Garčinu (1888.-1950.), i bio predsjednik kotarske organizacije HSS-a u Brodu na Savi (Slavonskom Brodu), i biran za narodnog zastupnika za kotar Đakovo 1927., 1935. (kada unatoč većini glasova nije potvrđen), te zatim i 1938. Usp. S. LEČEK, *Djelovanje Hrvatske seljačke stranke u Slavonskom Brodu i brodskom kotaru (1935.-1938.)*, *Scrinia slavonica (SS)*, sv. 4, Slavonski Brod, 2004., 320.; S. LEČEK, *Brodski odvjetnik Filip Markotić – "desni haeseovac"*, *SS*, sv. 6, Slavonski Brod, 2006., 430.; S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavo-*

Za narodnog zastupnika izabran je na izborima 1938. g. na listi HSS-a.¹¹

Kao istaknuta liĉnost HSS-a 1941. g. pristupa ustašama i odlazi u Zagreb, gdje je biran u sabor NDH.¹² Od 1943. g. pasivizira se i više otvoreno ne saradjuje sa ustašama. U to vrijeme dobiva poziv za saradnju s NOP-om, koji je poziv odbio. Poslije oslobodjenja radi suradnje sa ustaškim vlastima osuđen je na 7 godina lišenja slobode [sa] prinudnim radom.

Hrvatska seljaĉka stranka:

Na podruĉju bivšeg kotara Djakovo HSS bila je vrlo utjecajna i dobro organizovana. Njen snaŹniji utjecaj dolazi do punog zamaha poslije 1924. g. u vrijeme rascijepa demokratske stranke, koja je do tada bila najutjecajnija i imala velik broj svojih pristalica. Mnogi pristalice napuštaju ovu stranku, jedni prilaze HSS-u, a drugi prelaze u SDS. Od tog vremena, pa sve do sloma bivše Jugoslavije HSS je bio zastupljen ogromnom većinom svojih pristaša, tj raspolagao je sa blizu 90% glasova, a tek ostalo pripadalo je SDS-u i JRZ-i.

Hrvatska seljaĉka stranka, iako predvodjena seljaĉkim političarima DEV-ĆIĆ DRAGANOM iz Djakova, BIRTIĆ MIJOM iz Gorjana i GAŠPIĆ LUKOM iz Strizivojne, uspjela je potisnuti sve ostale partije i potpuno ovladati ĉitavim podruĉjem bivšeg kotara Djakovo, osim na nekoliko sela nastanjenim srpskim stanovništvom, gdje je prestiŹ imala JRZ-a i SDS. Tu se radi o selima Braĉevci, SvetoblaŹje, Veliko Nabrdje, Breznica [Đakovaĉka], Podgorje i neka druga.

HSS je bila stalno zastupljena narodnim zastupnicima iz svojih redova. Ni jedan kandidat druge političke struje nije mogao dobiti većinu glasova, sem

niji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.), 60., prema: Hrvatski drŹavni arhiv (HDA), Zagrebu, 1561, Republiĉki sekretarijat unutrašnjih poslova Socijalistiĉke Republike Hrvatske, SluŹba drŹavne sigurnosti (RSUP SRH, SDS), 015, 01-40, "Bivše građanske stranke na kotaru Slavonski Brod".

11 Na parlamentarnim izborima 1938. kandidati oporbe (HSS, SDS i SDK) osvojili su većinu glasova u Đakovštini (Stipo Balentović). Pri tome je u kotaru Đakovu osvojeno više od 80% glasova. Od ukupno 11.580 glasova, Maĉek je dobio 9.330, Stojadinović 2.250, a Ljotić ni jedan glas. Usp. M. KONJEVIĆ, nav. dj., 192.-194.; S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilaĉkoj borbi i socijalistiĉkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 36.; V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, Zagreb, 2001., 130.; Z. DIZDAR, nav. dj., 150.-151.

12 Usp. S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilaĉkoj borbi i socijalistiĉkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 63.; F. JELIĆ-BUTIĆ, *Hrvatska seljaĉka stranka*, 64.; I. PERIĆ, *Hrvatski drŹavni sabor 1848.-2000.*, Treći svezak: 1918.-2000., Zagreb, 2000., 68.

na izborima 1931. g. kada je izbore provodila JNS-u i za narodnog zastupnika izabran KANURIĆ LAZO, brijač iz Velikog Nabrđja. On je izabran malim brojem glasova, pristalica JRZ-e i nekolicine pristalica SDS-a, koji su se priključili JNS-u. Na tim izborima HSS je apstinirala, odnosno tada udružena seljačko demokratska koalicija. Poslije ovih izbora, kada je dozvoljen ponovo više partijski sistem organizacija HSS-a sve više učvršćuje svoje redove, proširivanjem članstva u redovima seljaka i intelektualaca. U to vrijeme snažniji utjecaj uzima u stranci Dr. MIJO ŠALKOVIĆ, koji sa svojim djelovanjem daje druge smjernice, odnosno unosi u redove HSS-a čisto nacionalistički duh i radi u pravcu raspirivanja šovinističke mržnje prema Srbima. Zbog toga dolazi do sukoba između rukovodioca stranke seljaka DEVČIĆ DRAGANA i BIRTIĆ MIJE s jedna strane i ŠALKOVIĆA i njegovih pristaša, obrtnika iz Djakova s druge strane. ŠALKOVIĆ traži prvenstvo za sebe. To mu nije uspjelo, jer je većina članstva dosljedno slijedila već ranije istaknute rukovodioce DEVČIĆA i BIRTIĆA. Međutim, pred sam slom bivše Jugoslavije ŠALKOVIĆ je ipak uspio skrenuti liniju organizacije udesno tako, da je čitavo rukovodstvo HSS-a 1941. g. prihvatilo ustaše i ustašku vlast.¹³

KOTARSKI ODBOR HSS-a

BIRTIĆ MIJO, seljak iz Gorjana bio je predsjednik kotarske organizacije HSS-a. Opširno opisan nad [pod!] narodni zastupnici na strani 93. [elaborata] GAŠPIĆ LUKA, seljak iz Strizivojne, sada područje kotara Sl.[avonski] Brod, bio je potpredsjednik organizacije. Navodno umro.

U toku okupacije nije saradjivao sa ustašama, držao se povučeno. Ostaje dosljedan liniji HSS-a, kako je to sam znao više puta izjaviti. Bio je pozivan na suradnju sa NOB-e, ali je to odbio s motivacijom, da je to čisto srpsko-komunistički pokret i da on neće izdati ideale hrvatskog naroda.¹⁴

13 Ove tvrdnje su jednostrane i ustvari nisu točne. Usp. S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 62.-64., što potvrđuju i navodi o stajalištima i ponašanju rukovodećih HSS-ovaca u Đakovu i Đakovštini početkom, a i tijekom Drugog svjetskog rata i u ovom elaboratu.

14 Luka Gašpić, seljak iz Strizivojne, u vrijeme Kraljevine Jugoslavije potpredsjednik kotarskog odbora HSS-a Đakovo, u vrijeme NDH nije suradjivao sa ustašama navodno i unatoč različitim pritiscima, no odbio je i suradnju sa komunistima, te ostao dosljedan politici HSS-a. Usp. S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 63. Prema nadgrobnom spomeniku na groblju u Strizivojni L. Gašpić rođen je 1894. i umro 1968. u

ŠALKOVIĆ Dr. MIJO, rođjen 1894. g. u Đjakovačkoj Satnici, po zanimanju advokat, sada u emigraciji, sa stalnim boravkom u SAD. Bio je tajnik kotarske organizacije HSS-a.

Odmah poslije I svjetskog rata pristupa demokratskoj stranci, a, 1927. g. pristupa HSS-u. Godine 1935. izabran je za tajnika kotarske organizacije, koju duŹnost vrši do 1941. g. Ujedno je vršio i duŹnost komandanta zaštite. Kao zapovjednik zaštite aktivno je učestvovao u razoruŹavanju bivše jugoslavenske vojske.¹⁵ Godine 1941. pristupa ustaškom pokretu, a 1943. odlazi u domobranstvo. U domobranstvo odlazi razočaran time, što nije mogao doći do višeg položaja u ustaškoj vlasti. Poslije se sasama pasivizira sve do oslobodjenja. Odmah po oslobodjenju aktivira se u neprijateljskom djelovanju, koja aktivnost dolazi do izražaja u predizbornoj kampanji 1945. g.¹⁶ Obilazi svoje istomišljenike i daje im smjernice da nagovaraju narod na apstinenciju i ujedno da sakupljaju izborne rezultate i da ga o tome obavještavaju. Od 1945. g. pa sve do hapšenja 1952. g. redovito je obavještavo KOŠUTIĆA¹⁷

Strizivojni. Prema HDA, Zagrebu, 1561, RSUP SRH, SDS, 015, 01-40, "Bivše građanske stranke na kotaru Slavonski Brod", Luka Gašpić rođjen 1894. u Strizivojni, zemljoradnik, nastanjen u Strizivojni, za vrijeme Kraljevine Jugoslavije bio je predsjednik općinskog odbora HSS-a u Strizivojni, te kotarski odbornik HSS-a u Đakovu. Od 1937. obnašao je duŹnost satnika "Seljačke zaštite". Kotarski je povjerenik Gospodarske sloge, organizacije HSS-a osnovane sredinom 1930-ih godina za poboljšanje životnih uvjeta seljaštva u Hrvatskoj, u Đakovštini potkraj 1930-ih godina. Usp. V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 128. U zavičajnoj historiografiji spominje se, da je pod optuŹbom, da je bio među organizatorima bombaškog prepada na pristaše kralja Aleksandra I. Karadorđevića, kada je u travnju 1930. postavljen eksploziv na željezničku prugu između Strizivojne - Vrpolja i Starih Mikanovaca, priveden je u zatvor u Đakovu, saslušavan i mučen, no ispostavilo se da nije povezan s ovim događajem, te je nakon mjesec dana pušten. Usp. M. ANČIĆ, B. BIJELIĆ, *Hrvatska seljačka stranka Ogranak Vrpolje 1924.-2004.*, Vrpolje, 2005., 79. No, netočno se uhićenje i L. Gašpića iz Strizivojne i Ivana Lebovića iz Vrpolja povezuje uz izbore 1935., jer nedvojbeno je, da su uhićeni 1930., kada i ostali osumnjičeni za navedeni slučaj terorističkog čina. Jedan je od zapaženijih govornika seljaka HSS-ovaca sudionika u Zagrebu potkraj 1939. Prvoga prosvjetnog sabora Seljačke sloge, organizacije HSS-a osnovane sredinom 1920-ih godina za djelatnost na očuvanju tradicijske seoske baštine i promicanju kulture i prosvjete među hrvatskim seljaštvom. Usp. S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, 37.-38.

15 O tim događajima, usp. M. ŠALKOVIĆ, Đakovo u Travanjskom ratu 1941. (ulomak iz neobjavljenih Sjećanja), *Đakovački glasnik (ĐG)*, br. 155, Đakovo, 24. V. 2001., 8.

16 Riječ je o izborima za Ustavotvornu skupštinu DF Jugoslavije u studenom 1945.

17 Ing. August Košutić (Radoboj kod Krapine, 1894. – Zagreb, 1964.), podpredsjednik H(R)SS-a. Završio studij tehnike u Brnu. Bliski je suradnik i zet Stjepana Radića. Kada je protiv HRSS-a primjenjena Obznana zatvoren 1925. Nakon sporazuma Radić - Pašić bio je 1926.-1927. ministar prometa Kraljevine SHS. Nakon uvođenja šestosiječanjske diktature 1929., po odluci vodstva HSS-a odlazi u emigraciju, boravi uglavnom u Beču i djeluje prema Italiji i Njemačkoj. U domovinu se vraća u siječnju 1937. Sudjeluje u pregovorima o uspostavi Banovine Hrvatske, a dr.

u Zagrebu o stanju i raspoloženju naroda na području kotara. Te materijale KOŠUTIĆ je slao rukovodstvu HSS-a u emigraciju.¹⁸ Radi neprijateljskog djelovanja 1952. g. osuđen je na 2 i pol godine strogog zatvora, koju kaznu je i izdržao. Godine 1955. nakon što je došao sa izdržavanja kazne ilegalnim kanalom pobjegao je u Austriju, odakle odlazi kod svoga brata u SAD¹⁹.

Maček ga je predložio za bana, što je knez Pavle Karađorđević odbio. Bio je glavni ravnatelj *Hrvatskog dnevnika*. Nakon uspostave NDH nekoliko je puta zatvaran i bio pod stalnim nadzorom. Na čelu je ratnog vodstva HSS-a u Zagrebu, i vodio je politiku ujedinjavanja hrvatskih snaga s ciljem uspostave hrvatskog državnog individualiteta. U ljeto i jesen 1943. na poticaj ustaških vlasti vodi neuspješne pregovore o stvaranju neustaške vlade. Uspostavio je i kontakte s predstavnicima partizanskog pokreta, ali i pregovarao sa skupinom oko M. Lorkovića i A. Vokića, koji su planirali prijelaz NDH na stranu zapadnih saveznika. Nakon neuspjela puča Lorković – Vokić, pod prijetnjom uhićenja odlazi u rujnu 1944. na područje pod nadzorom partizana, u Topusko, gdje ga ubrzo partizanske vlasti zatvaraju. U poraču živi u Zarebu pod policijskim nadzorom komunističkih vlasti. Usp. A. VLAŠIĆ, *Političko djelovanje Augusta Košutića tijekom Drugog svjetskog rata i porača (1941.-1964.)*, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Zagreb, 2010. I tamo navedeni izvori i literatura.

- 18 Usp. HDA, Zagreb, 1561, RSUP SRH, SDS, Dosjei, 301409, Košutić August [Zapisnik o saslušanju Košutića Augusta kao svjedoka protiv Šalkovića Mije od 25. i 26. svibnja 1953.], 229.-244.
- 19 Dr. Mijo Šalković (Satnica Đakovačka, 1894. – Keyport, New Jersey, SAD, 1980.), odvjetnik. Potječe iz seljačke obitelji koja je potkraj 19. stoljeća doselila u Slavoniju iz Hrvatskog zagorja. Nakon pučke škole u Satnici Đakovačkoj i gimnazije u Osijeku, polazio je dvije godine bogosloviju u Đakovu, iz koje je istupio 1916. U mladosti je pobornik rušenja Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Jugoslavije. Nakon povratka sa galicijskog i talijanskog bojišta, u neposrednom je poraču 1918. jedan od organizatora Narodne straže Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu i prisni je suradnik dr. I. Ribara. Najprije je pristaša Hrvatsko-srpske koalicije, zatim član Demokratske stranke. Nakon studija prava u Zagrebu i doktorata na temelju rigorozna 1926., te položenog sudačkog ispita, u sudskoj je službi sedam godina. Razočaran stanjem u Kraljevini SHS, pristupio je 1925. HSS-u. Kada je radi iskazanog hrvatstva premješten na mjesto suca u Šabac u Srbiju, zahvalio se na državnoj službi i otvorio 1932. odvjetničku pisarnu u Đakovu. U vrijeme Kraljevine Jugoslavije sudjeluje i u športskom i kulturnom životu Đakova, u ŠK-u "Građanski" i HPD-u "Sklad" - "Preradović". Povremeno je objavljivao članke u HSS-ovom *Seljačkom domu*. Bio je član Gradskog odbora HSS-a Đakovo i od 1935. do 1941. tajnik HSS-a za kotar Đakovo. Kao povjerenik HSS-a za osnivanje ogranaka Seljačke sloge u kotaru Đakovo je potaknuo od 1937. do 1940. osnivanje niza ogranaka u Đakovštini, i održavao predavanja o radu i značaju Seljačke sloge. Ustrojio je Hrvatsku seljačku i građansku zaštitu za kotar Đakovo, čiji je zapovjednik i u Travanjskom ratu 1941. Nakon uspostave NDH pristupio je ustaškom pokretu, ali se ubrzo distancirao od ustaške vlasti. Kraće vrijeme, od siječnja do srpnja 1943., domobranski je časnik u pripremnoj bojni na području Novske. Ponuđeno mu je 1943. da ustroji ustašku pripremljenu bojnu u Đakovu, što je otklonio. Zbog neslaganja s ustašama izbjegao je u ljeto 1944. iz Đakova u Mandićevac, koji je bio pod partizanskim nadzorom, te se tek u lipnju 1945. vratio u Đakovo. Nakon rata, 1947. vlasti su mu zabranile odvjetnički rad. Uhićen je od UDB-e pod optužbom da je "mačekovac" i sklon ustašama, te radi "neprijateljskog rada" i u vrijeme "nove Jugoslavije" i zbog, navodno, "jedne veće utaje". Osuđen je 1952. na 2 godine i 6 mjeseci strogog zatvora. No, očito je razlog uhićenja bilo političko djelovanje i u poraču, te veze

MATKOVIĆ MIŠO²⁰, rođen 1890. g. u Đakovu, po zanimanju je bio trgovac, vršio je duŹnost tajnika kotarske organizacije HSS-a, umro 1959. g.

Za vrijeme okupacije suradjivao je sa ustašama. Poslije oslobodjenja čitava imovina mu je konfiskovana zbog suradnje sa okupatorom. Poslije oslobodjenja reakcionaran, usko suradjivao u neprijateljskom djelovanju sa ŠALKOVIĆEM.

PETROVIĆ FABO, zemljoradnik iz Lev.[anjske] Varoši, bio je član kotarskog odbora. Opisan opširnije na strani 93. [elaborata]

DEVČIĆ DRAGAN, rođen 1892. g. u Hrvatskom zagorju, stalno je živio u Đakovu, po zanimanju je bio zemljoradnik. Bio je član odbora i predsjednik gradske organizacije Đakovo. Umro 1944. g.²¹

s vodstvom HSS-a u Zagrebu, posebno s A. Košutićem, kojega je izvještavao o stanju u Đakovu i Đakovštini, što je razvidno iz dokumenata SluŹbe drŹavne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske. Nakon odslužene kazne u KPD Lepoglava, prebjegao je potkraj 1955. s obitelji (suprugom, kćerkom i sinom) u Austriju, zatim u SAD. U domovinu se je povratio sa suprugom 1971. i živio u Đakovu kao američki građanin. Nakon smrti supruge ponovno se 1978. vraća u SAD, gdje je umro u 86. godini života. U iseljeništvu je pisao članke, pripovijetke i pjesme i objavljivao [i pod pseudonimom Mišo Slavonac] u hrvatskom iseljeničkom tisku. Usp. V. GEIGER, Znameniti i zaslužni Đakovčani/Đakovštinci. Dr. Mijo Šalković (Đakovačka Satnica, 1894. - Keyport, N. J., SAD, 1980.). Biografija u kojoj se ocrtavaju sve mijene XX. stoljeća, *ĐG*, br. 155, Đakovo, 24. V. 2001., 8.; V. GEIGER, S. LEČEK, Đakovo i Đakovština u poraću 1945./1946. prema sjećanjima dr. Mije Šalkovića, *46. Đakovački vezovi. Prigodna revija*, Đakovo, 2012., 94.-101.; V. GEIGER, S. LEČEK, Odvjetnik, političar i pisac dr. Mijo Šalković (Mišo Slavonac) o zatvorima u Jugoslaviji, 1945.-1955., *Politički zatvorenik (PZ)*, br. 243., Zagreb, 2012., 32.-37.

- 20 Prema rodoslovlju obitelji Matais, Đakovo, rođen je pod imenom Michael Matais, koje je promijenio 1920. u Mišo Matković. Sin je Mije (Mihajla) Mataisa, zidara i Barbare rođ. Raumberger. Rođen je 1886. u Đakovu, gdje je i umro 1956. Po zanimanju bio je trgovac. Sa suprugom Barbarom rođ. Schmeizel imao je dvoje djece: Julijanu i Anicu. U razdoblju Kraljevine SHS/Jugoslavije član je uprave nogometne momčadi ŠK "Hajduk" u Đakovu od 1921., član HPD-a "Sklad" - "Preradović", podpredsjednik 1936.-1939. i 1930-ih godina istaknuti član i predsjednik DVD-a u Đakovu. Usp. M. HORVAT, *Spomenica Hrvatskog pjevačkog društva "Sklad" - "Preradović" u Đakovu 1863 - 1939*, Đakovo, 1939., 263., 354., 361.-362., 370., 377., 401.-402., 406.; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, pripremili i uredili: B. Špehar st. i B. Špehar ml., Đakovo, 1972., s.p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, pripremili i uredili: B. Špehar st. i B. Špehar ml. i I. Grizak, Đakovo, 1997., 60.-61., 63.-64.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, Đakovo, 2009., 37. Njegov brat Pavao (Pavo) spominje se u ovom elaboratu kao član kotarskog odbora i predsjednik gradske organizacije HSS-a Đakovo. Nakon uvedena diktature kralja Aleksandra I. Karadorđevića, imenovan je 1929. općinskim vijećnikom Đakova. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 98.

- 21 Dragan Devčić, rođen je u Selima Zagorskim kod Klanjca, 1882., veći dio života proveo i umro u Đakovu 1945., gdje je radio kao trgovac vinom, gostioničar i svratištar (zakupnik hotela). Ujesen 1918., u vrijeme sloma Austro-Ugarske Monarhije, DrŹave SHS, te stvaranja Kraljevine SHS bio je član Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu. Potkraj studenoga 1918. jedan je od osnivača "Jugoslavenskog kluba", odnosno "Sijela Jugoslavena", koje je promicalo jugo-

U toku rata nije suradjivao sa ustašama. Simpatisao je NOP, ali na aktivnu suradnju nije pristao, iako je bio pozivan.

LUCIĆ MARKO, rođen 1905. g. u selu Viškovcima, gdje stalno i boravi²², po zanimanju zemljoradnik, bio je član odbora i predsjednik mjesne organizacije HSS-a. U toku rata nije aktivno suradjivao sa ustašama, ali je ipak simpatisao.²³ Protiv NOP-a vodio je neprijateljsku propagandu.

slavenska unitarističkih stajališta. Politički djeluje niz godina, najprije kao predvodnik Hrvatske zajednice u Đakovu, od osnutka 1919. Na općinskim izborima 1920. na listi HZ izabran je u općinsko zastupstvo Đakova. Jedan je od osnivača i prvak HPSS-a (odnosno HRSS-a, HSS-a) u Đakovu, i predsjednik kotarske organizacije HSS-a. Od 1926. do 1928. i 1937. do 1940. općinski je načelnik Đakova, a 1940. podnačelnik. Uhićivan je nekoliko puta iz političkih razloga, a zbog navodne protudržavne djelatnosti 1930., i osuđen u svibnju 1931. na 2 godine robije, sa skupinom hrvatskih nacionalista, pretežito Đakovčana, sudionika pokušaja terorističkog čina, pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu, pod optužbom da je sudjelovao u organiziranju bombaškog prepada na pristaše kralja Aleksandra I. Karadorđevića. Bio je član DVD-a, "Hrvatskog sokola", podstarješina od obnavljanja djelovanja 1922., te predsjednik Odbora za gradnju "Hrvatskog doma", čiju je izgradnju među prvima novčano podupro, te podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Kao istaknuti HSS-ovac i ugledan mještani Đakova bio je predsjednik "Hrvatskog doma" i "Hrvatske čitaonice", Usp. *Hrvatski sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II. zastave 1906. – 1926. Spomen-broj*, Đakovo, 22. kolovoza 1926., 4.; M. HORVAT, nav. dj., 202., 307., 402.; *Spomen knjiga u povodu proslave 100-te obljetnice DVD Đakovo*, s.p.; *Spomen knjiga u povodu proslave 125-e obljetnice DVD Đakovo*, 64.; K. PAVIĆ, Općinski izbori u Đakovu 1920., *Đakovački vezovi. Prigodna revija 1981.*, Đakovo, 1981., 41.; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 99., 116., 127.; Ž. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, *ČSP*, 780., 782., 785., 792.; Ž. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu*, Đakovo, 2003., 9., 12., 23., 30.; Ž. LEKŠIĆ, Tko su bili đakovački načelnici, *Đakovačke novine*, br. 23, Đakovo, 11. III. 2005., 9.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, Đakovo, 2006., 56.-57., 63.-64., 70., 72., 87., 102., 115., 125.; M. JAREB, Đakovo i ustaško djelovanje tijekom tridesetih godina dvadesetog stoljeća, *ZMD*, 8, Đakovo, 2007., 141.; Z. BENAŠIĆ, *Đakovački portreti. 155 životopisa*, Đakovo, 2011., 46., 181.; V. GEIGER, Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918., *ZMD*, 11, Đakovo, 2013., 12., 43.-44. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 63., 358., D. Devčić je otklonio suradnju sa ustašama, navodno i unatoč prijetnjama. Bio je u skupini četrdesetak Đakovčana uhićenih u siječnju 1945. zbog suradnje s partizanima. Naime, D. Devčić je bio [pod konspirativnim imenom "Radić"] jedan od članova ilegalnog NOO-a Đakovo, osnovanog u kolovozu 1944. Usp. HDA, Zagreb, 0306, Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača (ZKRZ), kut. 697., - ZAPISNIK Sastavljen 4. ožujka 1945. u uredovnici II. ust.[aškog] Zdruga u Osijeku [saslušanje uhićenog Antuna Cvek, iz Đakova, pomoćnog kotarskog perovođe].

22 Prema Matičnoj knjizi umrlih (MKU), Viškovci, Ured državne uprave u Osječko-baranjskoj županiji, Matični ured Đakovo (UDU OBŽ, MUĐ), Marko Lucić je umro 1966. u Viškovcima.

23 S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 63., ne spominje, da su partizani pozivali M. Lucića na suradnju, iako je to vjerojatno, no navodi, da je M. Lucić otklonio suradnju sa ustašama, navodno i unatoč prijetnjama.

Poslije oslobodjenja aktivira se u neprijateljskom djelovanju i predstavljao je jednog od najreakcionarnijeg elementa na ovom podruĉju. 1959. g. bio je osuđen radi razbijanja SRZ-a²⁴ i ostalih privrednih mjera. Godine 1960. kaŹnjen je po sucu za prekršaje radi neprijateljskog djelovanja.

JURKOVIĆ JOZA, rođen 1900. g. u Semeljcima, po zanimanju zemljoradnik, sada sa stalnim mjestom boravka u Đakovu²⁵. Bio je ĉlan kotarskog odbora i predsjednik mjesne organizacije HSS-a u selu.²⁶

Za vrijeme rata nije uĉestvovao u neprijateljskim vojnim formacijama, ali je ustašku vlast potpomogao moralno i materijalno. Poslije oslobodjenja je reakcionaran, radi ĉega se i sada nalazi pod kontrolom.

MATAJZ PAVAO, rođen 1903. g. u Đakovu, po zanimanju trgovac, bio je ĉlan kotarskog odbora i predsjednik gradske organizacije u Đakovu. Umro 1958. g.²⁷

- 24 Seljaĉka radna zadruga – kolektivni zadruŹni organizacijski oblik u poljoprivrednom sustavu uveden u sklopu socijalistiĉkog planskog gospodarstva u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata, po sovjetskom modelu kolektivizacije. Usp. Zadruge, u: *Mala politička enciklopedija*, Beograd, 1966., 1318.-1320. Seljak je pod političkim i gospodarskim pritiskom (progresivni porez), te prisiljavan razliĉitim metodama zastrašivanja ulazio u radnu zadrugu sa svojom zemljom i sredstvima za proizvodnju. Kako je proizvodna tehnologija i opremljenost zadruga ostala ista kao i na seljaĉkom imanju, a raspodjela dohotka bila je neprimjerena, proizvodnja se nije povećala. Zbog niskoga uroda i obvezatnoga otkupa ostajalo je malo proizvoda za obitelji zadrugara, koje su osiromašile. Teško razdoblje seljaĉkoga Źivota postupno se popravilo tijekom 1950.-ih, obvezatan otkup ukinut je 1951.-1952., radne su se zadruge preustrojile odnosno poĉele ukidati 1952.-1953., a progresivni je porez na poljoprivrednu proizvodnju ukinut 1953.-1954. Kolektivizacija u poljoprivredi, obvezni otkup i progresivni porez uvelike su utjecali na promjenu socijalne i demografske slike jugoslavenskog, i hrvatskog, sela. Usp. Д. ТОШИЋ, *Колективизација у Југославији 1949-1953.*, Београд, 2002.
- 25 Prema Matičnoj knjizi rođenih (MKR), Semeljci, UDU OBŹ, MUĐ, Joza Jurković, rođen je 1900. u Semeljcima i umro 1985. u Osijeku.
- 26 Potkraj 1930-ih godina bio je i predsjednik ogranka Seljaĉke sloge u Semeljcima. Usp. S. LEĀEK, *Seljaĉka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, 208. I tamo navedeni izvori.
- 27 Prema rodoslovlju obitelji Matheis, Đakovo i MKR, Đakovo, UDU OBŹ, MUĐ, Pavao (Pavo) Matais rođen je u Đakovu 1896., gdje je i umro 1960. Sin je Mije (Mihajla) Mataisa, zidara i Barbare rođ. Raumberger. Njegov brat Michael Matheis (Mišo Matkoviĉa) spominje se u ovom elaboratu kao tajnik kotarske organizacije HSS-a Đakovo. Bio je barjaktar, 1922. obnovljenog "Hrvatskog sokola" u Đakovu i 1927. ĉlan Odbora za gradnju "Hrvatskog doma" u Đakovu, ĉiju je izgradnju među prvima novĉano podupro, te podupiruĉi ĉlan HPD-a "Sklad" - "Preradoviĉ" u Đakovu. Bio je od 1937. odbornik u nogometnoj momĉadi ŠK "Građanski". Usp. *Hrvatski sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II. zastave 1906. – 1926. Spomen-broj*, Đakovo, 22. kolovoza 1926., 4., 7.; M. HORVAT, nav. dj., 402.; Ź. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu, ĀSP*, 783., 787.-788.; Ź. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu*, Đakovo, 2003., 12., 18., 24. [Prema rodoslovlju obitelji Matheis, Đakovo, Pavo je bio trgovac, a Lekšić navodi, da je bio

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je istaknuta ličnost HSS-a. Bio je komandant mjesne zaštite u Đakovu s kojom aktivno učestvuje u razoružavanju bivše jugoslavenske vojske.²⁸ U toku 1941. g. pristupa ustaškom pokretu, kojega za cijelo vrijeme rata pomaže. Poslije oslobodjenja bio je jedan od reakcionarniji elemenata u neprijateljskom djelovanju sa ŠALKOVIĆEM. On je bio kurir između ŠALKOVIĆA i KOŠUTIĆA, kojem je nosio izvještaje. Uhapšen zajedno sa ŠALKOVIĆEM. Nalazio se pod istragom 4 mjeseca, nakon čega je pušten na slobodu.

BLAŽEKOVIĆ STANKO, rođen 1897. g. u selu Širokom Polju, gdje i sada boravi²⁹, po zanimanju zemljoradnik. Bio je član kotarskog odbora i predsjednik mjesne organizacije.

U kotarskom odboru HSS-a bio je zadužen za rad sa omladinom. U toku rata držao se povučeno. Od 1943. g. djelomično suradjuje sa NOP-om. Poslije oslobodjenja pod utjecajem ŠALKOVIĆA aktivira se u neprijateljskom djelovanju. Sada se nalazi pod kontrolom.

STJEPIĆ LUKA³⁰, iz Đakova, po zanimanju je bio trgovac, umro u toku rata. Bio je član kotarskog odbora.³¹

JELAŠIĆ TOMISLAV³², iz Đakova, umro 1939. g. Bio je član kotarskog odbora.³³

građevinski poduzetnik]; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 57., 87., 93., 96., 102., 123.; B. BIJEIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 98., 123.

28 P. Mataisa u ovim događajima spominje Mijo Šalković u svojim sjećanjima. Usp. M. ŠALKOVIĆ, nav. dj., 8.

29 Prema MKU, Široko Polje, UDU OBŽ, MUĐ, Stanko Blažeković je umro 1985. u Širokom Polju.

30 Naveden kasnije u ovom elaboratu kao Luka Stević. Ispravo bi bilo Luka Stijević – Bijelić.

31 Luka Stijević-Bijelić uhićen je i osuđen u svibnju 1931. na 6 godina robije sa skupinom hrvatskih nacionalista, sudionika pokušaja terorističkog čina, pretežito Đakovčana, pred Državnim sudom za zaštitu države u Beogradu, pod optužbom da je sudjelovao u organiziranju bombaškog prepada na pristaše kralja Aleksandra I. Karadorđevića. Usp. M. JAREB, nav. dj., 141.

32 Naveden kasnije u ovom elaboratu kao Tomislav Jelešić.

33 Tomislav Jelašić, rođen je u Slavonskom Brodu, 1878., a umro u Đakovu, 1952., prema nadgrobnom spomeniku obitelji Jelašić na Gradskom groblju u Đakovu. Najprije je trgovac u Sibiru, a nakon smrti supruge oženio se 1908. s Đakovčankom Marijom rođ. Šestak, rođenom 1890., i u Đakovu radi kao trgovac i gostioničar. Bio je podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 402. Na općinskim izborima 1936., na kojima je pobjedu premoćno odnio HSS, izabran je načelnikom općine Đakovo, a na listi HSS-a ponovo izabran načelnikom Đakova i 1940. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 115.-116., 127.; Ž. LEKŠIĆ, Tko su bili đakovački načelnici, 9.; Z. BENAŠIĆ, *Đakovački portreti. 155 životopisa*, 181. Prezime mu je često pisano i Jelešić.

KIR[H]MAJER MIJO, rođen 1905. g. u Đakovu, po zanimanju trgovac, bio je član kotarskog odbora.

U toku rata aktivno suradjuje sa ustašama i radi počinjenih nedjela 1945. g. osuđen na 12 godina lišenja slobode sa prisilnim radom. Umro na izdržavanju kazne u Lepoglavi.³⁴

MIHALJEVIĆ NIKOLA, zemljoradnik iz sela Budrovca [Budrovaca], bio je član kotarskog odbora i predsjednik mjesne organizacije.³⁵

34 Mijo (Mišo) Kirhmajer (Kirchmayer), rođen je 1895. u Đakovu, u obitelji Mije Kirchmayera i Rozalije rođ. Ackerman. Po zanimanju bačvar, oženjen Sofijom rođ. Vitner, bez djece. Osnivač je i član nekoliko đakovačkih društava, Kluba biciklista "Zvijezda", "Hrvatskog sokola", Hrvatske čitaonice, Hrvatskog doma, Hrvatskog seljačkog lovačkog društva za kotar Đakovo. Potkraj 1920-ih godina član je Gradskog odbora HSS-a u Đakovu, i pripadao je *desnom krilu* HSS-a, bliskom pravašima i kasnije ustaško-domobranskom pokretu. Pred Državni sud za zaštitu države u Beogradu, izveden je u siječnju 1929. jer je "vrijedao Nj. V. kralja", te je osuđen na 6 mjeseci lišenja slobode. Kao pripadnik "Legije boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", pod vodstvom Mije Seletkovića, sudionik je u travnju 1930. jednog od najranijih terorističkih djelovanja ustaša u Kraljevini Jugoslaviji, kada je ilegalna skupina, uglavnom Đakovčana, na poticaj vodstva ustaškog pokreta u Austriji i Mađarskoj, A. Pavelića i G. Perčeca, namjeravala izvesti bombaški prepad na tzv. poklonstvenu deputaciju, članova bivše HSS i predvođene Karlom Kovačevićem, koja je namjeravala posjetiti kralja Aleksandra I. Karadorđevića u Beogradu i, nakon uvođenja diktature u siječnju 1929., izraziti mu vjernost i potporu hrvatskih krajeva i hrvatskog stanovništva. "Legija boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske", u kojoj je imao značajnu ulogu, namjeravala je postaviti eksploziv na prugu, između Strizivojne - Vrpolja i Starih Mikanovaca, kojom je iz Zagreba u Beograd trebao proći vlak s deputacijom, ali prepad nije uspio, i ilegalna je skupina otkrivena i u većini uhićena potkraj ljeta 1930. Prema optužnici kao pripadnik "tajne organizacije, koja je htjela da otcijepi hrvatske zemlje od Kraljevine Jugoslavije", te radi sudjelovanja u terorističkim djelima protiv Kraljevine Jugoslavije, u svibnju 1931. sa skupinom hrvatskih nacionalista, sudionika pokušaja terorističkog čina pred Državnim sudom za zaštitu države, osuđen je najprije na smrt vješanjem, zatim pomilovan na doživotnu robiju, a 1936. kazna mu je smanjena na 20 godina teške robije. Nakon uspostave Banovine Hrvatske pripadnici "Legija boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske" su amnestirani 1939., i Mijo od 1940. službuje u Đakovu kao općinski činovnik. Nakon proglašenja NDH imenovan je u svibnju 1941. načelnikom Đakova, i tu dužnost obnaša do travnja 1945. U neposrednom poraću 1945. uhićen je i osuđen u siječnju 1946. na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom od 20 godina. Tijekom izdržavanja kazne u Zavodu za prisilni rad Stara Gradiška umro je 1. prosinca 1946., na Kažnjeničkom odjelu bolnice Rebro u Zagrebu. Usp. M. JAREB, nav. dj., 135.-150.; V. GEIGER, Mijo Kirhmajer (1895.-1946.), pripadnik "Legije boraca za slobodu i nezavisnost Hrvatske" i načelnik Đakova u vrijeme NDH, politički zatvorenik u monarhističkoj i komunističkoj Jugoslaviji, *PZ*, br. 235, Zagreb, 2011., 33.-34.; V. GEIGER, O sudbini Mije Kirhmajera (Kirchmayer), načelnika Đakova u vrijeme NDH, 1941.-1945., *ZMD*, 10, Đakovo, 2011., 87.-102. I tamo navedeni izvori i literatura.

35 Bio je i 1930-ih godina član ogranaka Seljačke sloge i Gospodarske sloge u Budrovcima, te poticatelj osnivanja čitaonice u selu i rada na kulturnom polju među seljacima. Usp. S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, 203. I tamo navedeni izvori.

Za vrijeme bivše Jugoslavije jedno vrijeme bio je predsjednik kotarske organizacije. Godine 1941. g. pristupa ustaškom pokretu u kome aktivno djeluje. Strijeljan 1945. g po narodno oslobodilačkoj vojsci.³⁶

BREKALO STANKO, rođen 1906. g. u Trnavi, gdje i sada stalno boravi³⁷, po zanimanju zemljoradnik, bio je član kotarske organizacije HSS-a.

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je ugledna ličnost HSS-a na tom području. Vršio je dužnost predsjednika mjesne organizacije HSS-a. Kapitulacijom bivše Jugoslavije 1941. g. u sklopu zaštite, uzima aktivnog učešća u razoružavanju bivše jugoslavenske vojske. Prvi dana po dolasku ustaša na vlast aktivira se u suradnji nadajući se, da će ipak na površinu izbiti HSS i uzeti vlast u svoje ruke. Kada je vidio da to neće postići potpuno se pasivizirao. Kasnijih godina kada je vidio sigurnu pobjedu NOB-e počeo je suradjivati i u međuvremenu izabran je u NOO u selu. Koncem 1943. g. odlazi u domobranstvo, odakle se nakon kraćeg vremena vraća i stupa u redove NOV-e.

Poslije oslobodjenja vršio je funkcije u Mjesnom narodnom odboru, ali kako su ga pogadjale privredne mjere, otkup i drugo, potpuno se pasivizirao.³⁸ Radi svog neprijateljskog stava bio je pod kontrolom [do?] 1959. g.

36 Prema *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 54., Nikola – Mika Mihaljević iz Budrovaca, rođen 1892. (1894.), sin Pavla i Ane rođ. Bošnjaković, otac troje djece, odveli ga partizani kao civila 17. travnja 1945. s više mještana i ubili u Garčinu kod Slavenskog Broda.

37 Prema MKU, Trnava, UDU OBŽ, MUĐ, Stanko Brekalo je umro 1985. u Trnavi.

38 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 128., 163., 207., 211., Stanko Brekalo je bio predsjednik NOO-a u Trnavi, osnovanog u travnju 1943. Početkom studenoga 1943. S. Brekala, i neke druge članove NOO-a Trnava, uhitili su pripadnici Prve kozačke divizije, dijelovi koje su tada bili razmješteni na području južne Đakovštine, te je odveden u logor [ne navodi u koji logor]. Prema, pak, *Dvjesto godina osnovne škole u Trnavi 1786 - 1986*, urednici: D. Čugalj, N. Biljan, J. Lukačević, Trnava, 1988., 55., Stanko Brekalo, rođen je u Trnavi 1906. kao seljačko dijete, ostao bez oca i majke sa 10 godina, te služio čuvajući stoku svojih susjeda, i u selu završio osnovnu školu. Kao mladić isticao se sposobnostima, postao član i predsjednik HSS-a u Trnavi, i tu je dužnost obnašao do izbijanja Drugog svjetskog rata. U vrijeme rata postao je predsjednik ilegalnog NOO-a u Trnavi, uhićivan je nekoliko puta zbog suradnje s partizanima. Nakon uhićenja 1943. odveden je u Đakovo, zatim u Osijek, te u logor u Zemunu, ali je nešto kasnije vraćen u Osijek, odakle je uspio pobjeći, i vratio se u Trnavu. Suraduje s partizanima, te postaje predsjednik Narodne fronte (NF) i jedan od najdjelatnijih članova NOO-a. Dužnost predsjednika NF u Trnavi nastavio je obnašati i u poraću.

VINKOVIĆ DJURO - rođen 1885. g. u Malom Nabrđu, gdje stalno i boravi³⁹, po zanimanju zemljoradnik, bio je član kotarskog odbora i predsjednik mjesne organizacije.

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je vrlo aktivan i popularan u organizaciji HSS-a. Po dolasku ustaša na vlast, odmah s njima aktivno suradjuje, a svoga sina šalje u ustašku vojsku. Godine 1944. g. radi suradnje sa ustašama bio je osuđen na 5 godina zatvora. Kaznu nije izdržao jer je amnestiran. Po oslobodjenju aktivira se u neprijateljskom djelovanju, prikuplja razne podatke i dostavlja ih u Djakovo ŠALKOVIĆ Dr. MIJI. Radi neprijateljskog djelovanja i klevetanja društvenog poretka 1949. g. po Kotarskom sudu u Djakovu osuđen na godinu dana zatvora. Sada se nalazi pod kontrolom.

BULJEVIĆ MATO, rođen 1882. g. u selu Slobodna Vlast, gdje je živio do 1945. g. kada je ubijen od strane partizana.⁴⁰

Ostali istaknutiji funkcioneri na kotaru:

ŠAKOTA ANTUN, rođen 1909. g. u selu Pridvorju, gdje i sada stalno boravi⁴¹, po zanimanju zemljoradnik. Za vrijeme okupacije od 1941 – 1944. g. suradjuje sa ustašama. Od 1944. suradjuje sa NOP-om, odnosno iste godine je mobilisan u NOP, gdje se nalazio do oslobodjenja.⁴² Poslije oslobodjenja aktivira se u neprijateljskom djelovanju, redovno održava veze sa ŠALKOVIĆ MIJOM i drugim reakcionarnim elementima. Nalazi se pod kontrolom.

39 Sela Veliko Nabrđe i Malo Nabrđe iseljena su 1963. i pretvorena u vojni poligon Jugoslavenske narodne armije. Usp. A. C. JOВАНОВИЋ, nav. dj., 159.-168. Pisac ovog elaborata, očito je, bez razmišljanja prepisuje stare podatke iz nekog ranijeg elaborata ili starijih operativnih spisa SluŹbe drŹavne sigurnosti RSUP-a SR Hrvatske. Prema MKU, Đakovo, UDU OBŹ, MUĐ, Đuro Vinković je umro 1974. u Đakovu.

40 Prema *Prešućene Źrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 150., kako je nekoliko osoba s istim imenom i prezimenom i pribliŹnih godina rođenja i sudbine, očito je riječ o Mati Buljeviću, rođenom 1884., sinu Stipe i Jule rod. Šimić; otac četvero djece, u vrijeme NDH, načelniku općine Levanjska Varoš, kojeg je uhitila OZN-a i ubila 17. ili 19. travnja 1945. u Đakovu.

41 Prema MKU, Pridvorje, UDU OBŹ, MUĐ, Antun Šakota je umro 1980. u Pridvorju.

42 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 340., Antun Šakota iz Pridvorja bio je član Općinskog NOO-a Drenje, osnovanog u siječnju 1944. i sa sjedištem u Mandićevcu.

HRUŠKA IVAN, rođen 1898. g. u Mandićevcu, gdje i sada stalno boravi⁴³, po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

Prvih dana 1941. g. pristupa ustašama, ali već 1942. g. povlači se i bio je pasivan. Godine 1944. g. počima suradjivati sa NOP-om. Sa ostalim neprijateljskim elementima poslije oslobodjenja aktivira se u neprijateljskom djelovanju. U predizbornoj kampanji 1958. g. radi negativnih istupa pozvan je na razgovor i od tada se pasivizira.

VUJČIĆ ŠIMO, rođen 1898. g. u selu Kućancima [Đakovačkim], gdje i sada prebiva⁴⁴, po zanimanju zemljoradnik. Bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

Za cijelo vrijeme rata suradjivao je sa ustaškim vlastima. Poslije oslobodjenja reakcionaran i kao takav nalazi se pod kontrolom.

FRANJIĆ MIJO, rođen 1898. g. u selu Gašincima, gdje stalno je boravio do 1945. g. kada je ubijen od strane NOB-e, zbog aktivne suradnje sa ustašama.⁴⁵ Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

MITRIĆ DJURO, rođen 1910. g. u Potnjanima, gdje i sada živi⁴⁶, po zanimanju zemljoradnik, bio je tajnik mjesne organizacije HSS-a. U toku rata aktivno je učestvovao u NOB-i. Poslije oslobodjenja pozitivan.

BARIŠIĆ JOSIP, zvani "Čirin"⁴⁷, rođen 1896. g. u Levanjskoj Varoši, gdje i sada stalno boravi⁴⁸, po zanimanju zemljoradnik, bio je potpredsjednik mjesne organizacije HSS-a.

Za vrijeme okupacije suradjivao je sa ustašama do konca 1943. g. kada uvidjevši razvoj NOP-a počima sa istim suradjivati. Poslije oslobodjenja bio je član kotarskog narodnog odbora. U odboru je dekonstruktivno djelovao, radi čega je izbačen. Od tada je povremeno neprijateljski djelovao naročito na razbijanju privrednih mjera u selu i na odgovaranju seljaka na ne izvršenje tih mjera. Nalazio se pod kontrolom do 1961. g.

43 Prema MKU, Mandićevac, UDU OBŽ, MUĐ, Ivan Hruška je umro 1970. u Mandićevcu.

44 Prema MKU, Kućanci Đakovački, UDU OBŽ, MUĐ, Šimo Vujčić je umro 1975. u Kućancima.

45 Prema MKU, Gašinci, UDU OBŽ, MUĐ, nadnevak smrti Mije Franjića je 7. siječnja 1946.

46 Prema MKU, Đakovo, UDU OBŽ, MUĐ, Đuro Mitrić je umro 1987. u Đakovu.

47 Ispravno bi bilo: "Čirin".

48 Prema MKU, Levanjska Varoš, UDU OBŽ, MUĐ, Josip Barišić je umro 1959. u Levanjskoj Varoši.

RATKOVČIĆ IVAN, rođen 1913. g. u Trnavi, gdje i sada stalno boravi⁴⁹, po zanimanju zemljoradnik, bio je jedan od aktivnih članova mjesne organizacije HSS-a.

Za vrijeme okupacije suradjivao je sa ustašama do 1943. g. kada odlazi u domobranstvo. Od 1944. g. suradjuje sa NOP-om, a kasnije i aktivno stupa u redove NOV-e.⁵⁰ Od 1947. g do 1949. g. bio je predsjednik mjesnog narodnog odbora u Trnavi. Zbog svog neprijateljskog stava i djelovanja bio je smijenjen sa te dužnosti. Danas kao podpredsjednik NOO-e Levanjska Varoš spriječava izvršenje pojedinih privrednih mjera NOO-e radi čega je 1961. g. pozivan na razgovor, odnosno predan je na kažnjavanje sucu za prekršaje, jer je šoviniistički istupao. Nalazi se pod kontrolom.

VUJNOVIĆ VINKO, rođen 1898. g. u selu Kešincima, gdje stalno i boravi⁵¹, po zanimanju zemljoradnik, vršio je dužnost predsjednika mjesne organizacije HSS-a.

Za vrijeme rata bio je pasivan, nije suradjivao sa ustašama, a niti sa NOP-om. Poslije oslobođenja pozitivan.

GRADIŠTANAC MARIJAN, zvani "Rajko", rođen 1903. g. u selu Koritni, gdje stalno i prebiva⁵², po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a i općinski načelnik od 1938. g.⁵³

Prvo vrijeme u toku rata saradjivao je sa ustašama. Od 1943. g. djelomično suradjuje sa NOP-om, ali istovremeno radi na organiziranju bijele garde⁵⁴, što mu nije uspjelo. U toku 1944. g. bio je po NOV-i osuđen sa prisilnim radom, ali je to izbjegao pobjegavši u neprijateljsko uporište u Djakovo.

49 Prema MKU, Trnava, UDU OBŽ, MUĐ, Ivan Ratkovčić je umro 1990. u Trnavi.

50 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 343., Ivo Ratkovčić iz Trnave bio je član NOO-a u Trnavi, u partizane otišao početkom rujna 1944.

51 Prema MKR i MKU, Kešinci, UDU OBŽ, MUĐ, Vinko Vujnović rođen je 1896. i umro 1985. u Kešincima.

52 Prema MKR i MKU, Koritna, UDU OBŽ, MUĐ, Marijan Gradištanac rođen je 1904. i umro 1982. u Koritni.

53 M. Gradištanac bio je od 1938. načelnik općine Semeljci. Usp. Stipica GRGIĆ, *Uprava u Savskoj banovini (1929.-1939.) – između državnog centralizma i supsidijarnosti*, Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu Hrvatski studiji, Zagreb, 2014., 733. [tablica: "Načelnici seoskih općina Savske banovine 1938."]

54 Riječ je o malim poluvojnim skupinama, seoskim stražama, od nekoliko ljudi, za obranu njihovih naselja, koje su osnivane tijekom Drugog svjetskog rata u NDH uglavnom od pristaša HSS-a nesklonih suradnji ni s ustašama, a niti s partizanima.

Poslije oslobodjenja konstantno neprijateljski djeluje sve do 1959. g. kada je osuđen na 7 mjeseci zatvora. Po izlasku sa izdržavanja kazne sasma se povukao.

VRTARIĆ STJEPAN, rođen 1889. g. u Piškorevcima, po zanimanju je bio zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.⁵⁵

Godine 1943. zarobljen od gestapoa⁵⁶, kao partizan i obješen u selu Kondriću.⁵⁷

BOGDANOVIĆ PAVO, rođen 1903. g. u Gorjanima, gdje stalno i boravi⁵⁸, po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

Za vrijeme rata od 1942. g. aktivno suradjuje sa NOP-om. Suradnja se sastojala u živežnim namirnicama i slanju lijekova i kancelariskog materijala na oslobođeni teritorij. Poslije oslobodjenja prilično reakcionaran, radi čega se nalazi pod stalnom kontrolom.

SLIJEPČEVIĆ JOZO, rođen 1889. g. u selu Tomašinci [Tomašanci], gdje stalno i prebiva⁵⁹, po zanimanju zemljoradnik. Bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a. U toku rata suradjivao sa NOP-om. Poslije oslobodjenja pozitivan.

BLAŽEVIĆ TOMO, rođen 1882. g. u selu Punitovcima, gdje stalno boravi, po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

U toku rata suradjivao je sa NOP-om. Poslije oslobodjenja pozitivan, aktivno učestvuje u druš.[tveno] pol.[itičkim] organizacijama.

55 U izvorima i literaturi najčešće je naveden kao Stipe Vrtarić. Usp. S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, 207. I tamo navedeni izvori.

56 Gestapo (Geheime Staatspolizei) – Tajna državna policija Njemačkog Reicha. No, riječ je očito o netočnoj tvrdnji. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 206.-207., 409., S. Vrtarića su početkom rujna 1943. uhitili pripadnici Prve kozačke divizije.

57 Prema *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, 533., Stjepan (Ivana) Vrtarić iz Piškorevaca, rođen 1889., lijevo usmjereni HSS-ovac, poginuo 1944. u NOB-u kod Kondrića. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 63., 83., 97., 157., 181., 185., 206.-207., 211., 409., 431., Stjepan Vrtarić – Bastrak, rođen je 1884. u Piškorevcima, zemljoradnik, živio u Piškorevcima, u vrijeme Kraljevine Jugoslavije član je Kotarskog odbora HSS-a. Radio na prosvjeđivanju seljaka, osnovao čitaonicu i ogranak Gospodarske sloge u Piškorevcima. Često je uhićivan i zatvaran. Suraduje s partizanima od početka Drugog svjetskog rata 1941., najprije 1942. predsjednik NOO-a Piškorevci, zatim 1943. i član Kotarskog NOO-a Đakovo i Izvršnog odbora Okružnog NOO-a Slavonski Brod, uhvaćen u rujnu 1943. i obješen kod Kondrića.

58 Prema MKU, Gorjani, UDU OBŽ, MUĐ, Pavo Bogdanović je umro 1995. u Gorjanima.

59 Prema MKU, Tomašanci, UDU OBŽ, MUĐ, Jozo Slijepčević je umro 1963. u Tomašancima.

TAKAČ KARLO, rođen 1892. g. u Djakovačkoj Satnici, gdje stalno i boravi⁶⁰, po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije HSS-a.

U toku rata živio je povučeno. Pod konac 1943. g. počeo je suradivati sa NOP-om, koja suradnja traje sve do oslobodjenja. Poslije oslobodjenja postao je reakcionaran, kao i ostali istaknutiji HSS-ovci na tom području.

VALJETIĆ IVAN, zvani "Pandurov", rođen 1911. g. u Djakovačkoj Satnici, po zanimanju zemljoradnik, bio je tajnik mjesne organizacije HSS-a i zapovjednik zaštite u selu.⁶¹

U toku rata nije suradivao sa ustašama, držao se politike HSS-a i u tom pravcu stalno propagandno djelovalo. Godine 1943. odlazi u domobranstvo gdje se nalazi sve do oslobodjenja.

Poslije oslobodjenja postaje jedan od najreakcionarnijih elemenata iz redova HSS-a. U više navrata otvoreno kritikovao društveni poredak u zemlji, govoreći da ide u pravcu uništavanja seljaka, redovno je izvještavao Dr. ŠALKOVIĆA o stanju i raspoloženju naroda prema društvenom poretku. Svake godine je čestitao Mačeku⁶² rođendan, što je u više navrata radio preko američke Ambasade. Pred izbore 1958. g. aktivira se u neprijateljskoj propagandi radi čega je bio uhapšen i osuđen na 2 mjeseca zatvora. Nalazi se pod kontrolom.⁶³

60 Prema S. STADER, *Vorläufige Familien Chronik der deutschen Bewohner aus Satnitz-Djakovačka Satnica, Slawonien*, Kaiserslautern, 1978. [rukopis], 71., Karlo Takač (Karl Takatsch), rođen je i umro u Satnici Đakovačkoj (1899.-1965.), gdje je živio kao zemljoradnik. Nakon smrti prve supruge Katharine Maier sa kojom nije imao djece, u braku s Barbarom ud. Hauptert rod. Bandl imao je troje djece: Anna, Tobias i Susanna.

61 Sudionik je Drugog prosvjetnog sabora Seljačke sloge, potkraj 1940. u Zagrebu, gdje je kao seljak HSS-ovac bio predstavnik Đakovštine. Usp. S. LEČEK, *Seljačka sloga u Slavoniji, Srijemu i Baranji (1925.-1941.)*, 39.

62 Dr. Vladko Maček (Jastrebarsko, 1879. – Washington D.C., 1964.), političar. Pristaša politike braće Radić, te od 1920. podpredsjednik, a od 1928., nakon smrti S. Radića predsjednik HSS-a, najjače oporbene stranke u Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Zatvaran je više puta iz političkih razloga. Nosilac je zemaljske liste oporbe 1935. i 1938. Zagovara preuređenje Kraljevine Jugoslavije na federativnoj osnovi. Rezultat je bio sporazum s predstavnikom kompromisne dvorske politike D. Cvetkovićem o autonomiji Banovine Hrvatske, 26. kolovoza 1939. Nakon puča 27. ožujka 1941. podpredsjednik je u vladi generala M. Simovića u kojoj ostaje do napada Njemačkog Reicha na Kraljevinu Jugoslaviju. Pri proglašenju NDH 10. travnja 1941. hrvatski je narod pozvao na lojalnost, ali se zatim povlači izvan političkih zbivanja, te je od ustaša izoliran. Distancirao se i od ustaša i od komunista, potkraj Drugog svjetskog rata odlazi u emigraciju (Pariz, Washington), gdje nastavlja, ali ne razvija sustavniju političku djelatnost. Usp. V. MAČEK, *In the Struggle for Freedom*, New York, 1957. ili V. MAČEK, *Memoari*, Zagrebu, 1992.; Lj. BOBAN, *Sporazum Cvetković – Maček*, Beograd, 1965.; Lj. BOBAN, *Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928-1941. Iz povijesti hrvatskog pitanja*, Zagreb, 1974.; F. GAŽI (priř.), nav. dj.; I. PERIĆ, *Vladko Maček. Politički portret*, Zagreb, 2003.

63 Prema MKU, Satnica Đakovačka, UDU OBŽ, MUĐ, Ivan Valjetić je umro 1967. u Satnici.

KARALIĆ IVAN, rođen 1897, g. u Đakovačkoj Satnici, sada penzioner, živi u Đakovu⁶⁴. Bio je potpredsjednik mjesne organizacije HSS-a u Đak. [ovačkim] Selcima. U to vrijeme bio je općinski bilježnik.

U toku rata suradjivao je sa ustašama. Poslije oslobođenja živi stalno povučeno.

GLAVAŠEVIĆ STJEPAN, rođen 1910. g. u Đakovačkim Selcima, gdje stalno i boravi⁶⁵, po zanimanju zemljoradnik, bio je blagajnik mjesne organizacije.

Za vrijeme rata suradjuje sa ustašama i kao takav postaje načelnik opštine.⁶⁶ Po oslobođenju do 1957. krio se u bunkeru bojeći se posljedica, radi toga što je u toku rata suradjivao sa ustašama.⁶⁷ Nakon što je uhvaćen stavljen je u istražni zatvor. Uslijed pomanjkanja dokaznog materijala pušten je na slobodu. Nije primjećen da neprijateljski djeluje.

GRADSKI ODBOR HSS-a ĐAKOVO

DEVČIĆ DRAGAN, bio je predsjednik gradske organizacije HSS-a za grad Đakovo. Opširnije opisan na strani 96. [elaborata]

MATAJZ PAVO, bio je potpredsjednik gradske organizacije HSS-a, opširnije opisan pod kotarskom organizacijom na strani 97. [elaborata]

BASSI JERKO, rođen 1901. g. u Đakovu, po zanimanju obrtnik, bio je tajnik organizacije, umro 1955. g.⁶⁸

64 Prema MKU, Đakovo, UDU OBŽ, MUĐ, Ivan Karalić je umro 1969. u Đakovu.

65 Prema MKR, Selci Đakovački, UDU OBŽ, MUĐ, i navodu Vlade Filića, prof. iz Đakova, Stjepan Glavašević je rođen 1909. u Selcima Đakovačkim, kao umirovljenik živio kod kćerke u Osijeku, gdje je umro 1988.

66 Nakon osnutka NDH, S. Glavašević je Selcima Đakovačkim bio općinski načelnik i predstavnik ustaškog pokreta. Usp. HDA, Zagreb, 1549, Zbirka zapisa upravnih i vojnih vlasti NDH i NOP-a, III - 26/875 - 882., - Oblasni NOO za Slavoniju Upravni odjel Otsjek za javni red i sigurnost, Pov. br. 12/1945., 19.V 1945, Predmet: Podatci o Pučko ustaškim odborima.

67 Prema elaboratu RSUP-a SR Hrvatske, Službe državne sigurnosti, naslovljenom "Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Osijek", HDA, Zagreb, 1561, RSUP SRH, SDS, 015, 21., Stjepan Glavašević [naveden kao Glavošević] smatran je i jatakom u poraću odmetnutih križara. Usp. Z. RADELIĆ, Križarska gerila u Đakovštini 1945.-1946., ZMD, 6, Đakovo, 2003., 18.

68 Prema MKR i MKU, Đakovo, UDU OBŽ, MUĐ, i nadgrobnom spomeniku obitelji Bassi na Gradskom groblju u Đakovu, Jeronim Bassi, rođen je 1901. u Đakovu, gdje je i umro 1958. Njegov otac Josip Bassi bio je vlasnik ciglane u Đakovu osnovane 1903., te je naslijedio obiteljski posao. Bio je član Mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika. Usp. J. LAKATOŠ, *Industrija Hrvatske i Slavonije*, Zagreb, 1924., 570.; [F. LUKIĆ], *Spomenica povodom 25-godišnjice osnut-*

Za vrijeme okupacije aktivno surađivao sa ustaškim pokretom. Poslije oslobođenja bio je osuđen na 5 godina lišenja slobode sa prinudnim radom.

MATKOVIĆ MIŠO, rođen 1890. g. po zanimanju trgovac, bio je blagajnik gradske organizacije. Opiširnije opisan na strani 96. [elaborata]

STEVIĆ LUKA⁶⁹, rođen 1893. g. u Đakovu, gdje je boravio do 1945. g. kada je umro, bio je član odbora.

GAJGER JAKOB, rođen 1895. g. u Đakovu, po zanimanju obrtnik, umro 1960. g.⁷⁰ bio je član odbora.

PIŠL KARLO, rođen 1898. g. u Đakovu, gdje i sada boravi, po zanimanju krojač, bio je član odbora.⁷¹

U toku rata živio je povučeno, kao što je to činio i poslije oslobođenja.⁷²

ŠALKOVIĆ Dr MIJO, bio je član odbora. Opširnije opisan na strani 95. [elaborata]

*ka mjesne organizacije Saveza hrvatskih obrtnika u Đakovu, Đakovo, 1937., 30.; B. UZELAC, 200 godina organiziranog obrta u Đakovštini, u: 200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini 1813.-2013., Đakovo, 2013., 135. Član je 1922. obnovljenog "Hrvatskog sokola" u Đakovu, tajnik 1927.-1928., te 1927. član Odbora za gradnju "Hrvatskog doma" u Đakovu, i za izgradnju je darovao znatna građevinska sredstva (opeku), te podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Bio je od 1937. odbornik u nogometnoj momčadi ŠK "Građanski". Usp. *Hrvatski sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II. zastave 1906. - 1926. Spomen-broj*, 4., 7.; M. HORVAT, nav. dj., 307., 401.; Ž. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu, ČSP*, 783., 786.-788.; Ž. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu, Đakovo, 2003.*, 12., 18., 23.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 64., 87., 102.-103.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 98., 123. Na općinskim izborima 1936. na kojima je pobjedu premoćno odnio HSS, izabran je u općinsko zastupstvo Đakova. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 116.*

69 Ranije u elaboratu naveden kao Luka Stjepić.

70 Jakob Gajger (Geiger), sin Jakoba Geigera, rođen je 1896. i umro 1960. u Đakovu; supruga Marija rođ. Ramberger, rođ. 1895., sa kojom je imao dvoje djece: Štefan, rođ. 1920. i Marija, rođ. 1922. Prema rodoslovlju rodova Geiger u Đakovu i nadgrobnom spomeniku obitelji Lasić - Gajger na Gradskom groblju u Đakovu. Bio podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 402. U vrijeme Banovine Hrvatske povjerenik je Gospodarske sloge u Đakovu. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 125.

71 Prema MKR i MKU, Đakovo, UDU OBŽ, MUĐ, Dragutin (Karla) Pišl, sin Mirka i Katice rođ. Sić, rođen je 1897. i umro 1968. u Đakovu. Bavio se sportom, gimnastikom i nogometom, i član je 1922. obnovljenog "Hrvatskog sokola" u Đakovu. Nogomet igrao 1920-ih godina u ŠK "Građanski" i ŠK "Hajduk". Usp. *Hrvatski sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II. zastave 1906. - 1926. Spomen-broj*, 4., 7.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 64., 71., 73., 87.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 30., 35., 55.

72 Karlo (Dragutin) Pišl, uhićen je sa skupinom Đakovčana u listopadu 1945. pod optužbom, da se je "po oslobođenju zemlje po Jugoslavenskoj armiji" skrivao, čitao "odmetničke letke" i sudjelovao u podršci odmetnutim križarima u Đakovštini. *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 366.-373.

JELEŠIĆ TOMISLAV⁷³, rođen 1885. g. u Slavonskom Brodu, po zanimanju je bio gostioničar, stalno boravi u Đakovu do 1945. g. kada je umro.

Za vrijeme rata aktivno je suradjivao sa okupatorom i ustašama.

RAK MIŠO, obrtnik iz Đakova, porijeklom Nijemac, bio je član odbora. Godine 1944. je imigrirao [sic!] [emigrirao], sada se nalazi u Australiji.⁷⁴

POLJAK STJEPAN, rođen 1891. g. u Đakovu, gdje i sada boravi, po zanimanju stolar.⁷⁵

U toku rata živio je povučeno. Po oslobodjenju nije primjećeno da neprijateljski djeluje.

HAJLING TOMO, rođen 1911. g. u Đakovu, po zanimanju je bio brijač. Bio je član odbora.⁷⁶

Odmah 1941. g. aktivno radi u ustaškoj vlasti i kao takav postaje zamjenik logornika u Đakovu. Od 1944. g. njegova sudbina je nepoznata. Predpostavlja se, da je prilikom povlačenja poginuo.⁷⁷

73 Ranije u elaboratu naveden kao Jelašić Tomislav.

74 Prema rodoslovlju rodova Rack (Rak) u Đakovu, Mišo Rak (Rack), sin je zemljoposjednika Stefana Racka, koji je u Đakovo doselio 1900. iz Filipova (danas: Bački Gračac) i Ane Senz iz Lovasa; oženjen Marijom Gerber, sa kojom je imao četvero djece. Usp. i M. MARKOVIĆ, Đakovo i Đakovština. Prilog poznavanju naselja i naseljavanja, *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Zagreb, 1976., 247. Znatno je podupro izgradnju "Hrvatskog doma" u Đakovu darivanjem građevnog materijala. Usp. Ž. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, *ČSP*, 788.; Ž. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu*, Đakovo, 2003., 24. Bio je i podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 323. Imenovan je 1935. općinskim načelnikom nakon ostavke A. Morića, a zatim i izabran za načelnika 1936., nakon pobjede liste HSS-a. Usp. Općinski poslovi u Đakovu. Dosadašnji opć. načelnik A. Morić odselit će iz Đakova – Zaključci općinskog vijeća u raznim predmetima, *Hrvatski list*, br. 95 (4999), Osijek, 5. IV. 1935., 4.; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 113.; Ž. LEKŠIĆ, Tko su bili đakovački načelnici, 9.; Z. BENAŠIĆ, *Đakovački portreti. 155 životopisa*, 181. Nakon uspostave NDH, imenovan je svibnju 1941. u općinski odbor Đakova. Bio i član uprave ŠK "Viktorija", pripadnika Njemačke narodne skupine u Đakovu osnovanog u ljeto 1941. Usp. V. GEIGER, Nijemci Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.), *ČSP*, br. 3, Zagreb, 1996., 401.-402.; V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 142.-143.; B. BIJELIĆ, Nogometni klub đakovačke njemačke narodnosne skupine za vrijeme Drugog svjetskog rata – "Viktorija" / Der Fussballklub der Deutschen Volksgemeinschaft zur Zeit der Zweiten Weltkrieges - "Viktorija", *Deutsches Wort / Njemačka riječ*, 64, Osijek, lipanj / Juni 2007., 55./57.; B. BIJELIĆ, Nogomet u Đakovu za vrijeme Drugoga svjetskog rata, *ZMD*, 8, Đakovo, 2007., 17.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 157.

75 Nakon općinskih izbora 1936., na kojima je pobjedu premoćno odnio HSS, Stjepan Poljak izabran je u općinsku upravu Đakova. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 115.

76 Nakon općinskih izbora 1936., na kojima je pobjedu premoćno odnio HSS, Tomo Heiling izabran je u općinsku upravu Đakova. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 115. Bio je član HPD-a "Sklad" - "Preradović". Usp. M. HORVAT, nav. dj., 277.

77 Prema *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 29., Tomo Hajling, rođen 1915., sin Ferde i Helene, brijač iz Đakova, u vrijeme NDH ustaški tabornik u Đakovu, ubijen je nakon zarobljavanja kod Dravograda u Sloveniji, 17. svibnja 1945.

VERNI JOSIP, rođen 1895. g. u Đakovu, gdje je živio do 1944. g. kada je emigrirao za Njemačku. Za vrijeme rata aktivno je suradjivao sa okupatorom i ustašama.⁷⁸

ŠVENDA TOMO, rođen 1887. g. u Đakovu, gdje je stalno boravio do 1946. g. kada je umro, po zanimanju je bio trgovac.⁷⁹

ERGOTIĆ MARTIN, rođen 1908. g. u Velikoj Kapanici, kotar Sl.[avonski] Brod, sada stalno boravi u Đakovu, po zanimanju knjigovezac, bio je član odbora.

Za vrijeme okupacije prvih godina se potpuno pasivizirao, držeći se dosljedno linije HSS-a. Kasnijih godina počeo je suradjivati sa NOP-om i materijalno ga pomagati. Poslije oslobođenja aktivizirao se u radu na liniji HSS-a, prethodno se povezujući sa bivšim rukovodiocima HSS-a u Zagrebu KOŠUTIĆEM i drugima. U predizbornoj kampanji 1945.⁸⁰ godine rastura propagandni materijal u Đakovu, list "Glas naroda", a kojeg izdaje Marija Radić⁸¹. Za izbore 1946. g. za Sabor NRH⁸² priprema teren i vrši agitaciju u redovima HSS-a, da se kandiduje za poslanika van liste Narodnog fronta. Prikupljao je potpise, a ujedno raskrinkavao kandidate koje je kandidirao Narodni front. Obzirom na takvu situaciju aktivisti su ga jedne noći dočekali i pretukli, nakon čega je odustao od svoje kandidature. Radi svog neprijateljskog djelovanja i izazivanja nacionalne mržnje 1960. g i 1961. g. kažnjen je u dva navrata po sucu za prekršaje na mjesec dana zatvora. Nalazi se pod kontrolom.

78 Nakon općinskih izborima 1936., na kojima je pobjedu premoćno odnio HSS, Josip Werni izabran je u općinsko zastupstvo Đakova. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 115.-116.

79 Tomo Švenda rođen je u selu Mače kod Zlatar Bistrice, 1888., a umro u Đakovu 1959., bio je trgovac, njegova supruga Julijana rođ. Matais, rođena 1891., sestra je Michaela Mataisa (Mišo Matković) i Pavla (Pave) Mataisa, koji se spominju u ovom elaboratu. Osmrtnica Švenda Tomo, Đakovo, 14. siječnja 1959. i rodoslovlje obitelji Matais, Đakovo. Član je 1922. obnovljenog "Hrvatskog sokola" u Đakovu i 1927. član Odbora za gradnju "Hrvatskog doma" u Đakovu, čiju je izgradnju među prvima novčano podupro. Bio je 1920-ih godina i član HPD-a "Sklad" - "Pre-radović" i član uprave nogometne momčadi ŠK "Hajduk" u Đakovu. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 217., 403.; Ž. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, ČSP, 783., 785., 787.; Ž. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, Đakovo, 2003., 12., 18., 23.; Z. BENAŠIĆ, Hrvatski sokol u Đakovu, 102., 104.; B. BIJEIĆ, Nogomet u Đakovu 1908. - 1962., 37.

80 Riječ je o izborima za Ustavotvornu skupštinu DF Jugoslavije u studenom 1945.

81 Marija Radić-Dvořák (Prag, 1874. – Zagreb, 1954.), supruga pok. Stjepana Radića, vođe Hrvatske seljačke stranke, 1904.-1928.

82 NRH – Narodna Republika Hrvatska.

Zaštita:⁸³

Na ovom području zaštita je bila masovna i dobro organizirana. Komandant zaštite bio je Dr MIJO ŠALKOVIĆ, koji je redovno vršio vježbe i smotre, održavao je predavanja i držao zaštitu na okupu. Pred sam slom bivše Jugoslavije aktivno je propagirao u redovima zaštite i uopće u redovima HSS-a, kako je besmisleno ratovati, da će Jugoslavija i tako rat izgubiti i da prema tome ne treba džabe izlagati svoje živote. Tako organizovana zaštita rasulom bivše jugoslavenske vojske aktivno učestvuje razoružava veće i manje jedinice bivše jugoslavenske vojske u čemu je dolazilo i do sukoba. U samom Đakovu zaštita je ubila nekoliko vojnika i civila, a u [Velikoj] Kopanici, gdje je zaštita takodjer vodila borbe za bivšom jugoslavenskom vojskom, ubijen je jedan kapetan i nekoliko vojnika.⁸⁴ Vodstvo HSS-a 1941. g. stavilo je zaštitu na raspolaganje ustašama, koji su je dobro iskoristili za učvršćenje ustaške vlasti na tom području.

Za izbore 1938. g. zaštita uzima aktivnog učešća u proganjanju i premlaćivanju svih onih ljudi, koji nisu glasali za listu HSS-a. Naročito su svoju propagandu usmerili na razbijanje bratstva i jedinstva našeg naroda. Posebno su proganjali pripadnike ostalih građanskih partija, kao JRZ-e i svih onih drugih, koji nisu bili pristaše HSS-a i nisu slijedili tu politiku.

83 Riječ je o Hrvatskoj seljačkoj zaštiti i Hrvatskoj građanskoj zaštiti, poluvojnim postrojbama HSS-a, od 1936. do 1941. Nazivane su od naroda i Mačekova zaštita (po predsjedniku HSS-a V. Mačeku). Glavni cilj im je bio zaštita hrvatskog seljaštva od žandarskog nasilja, te napada srpskih četnika, kao i komunista. Zaštita je istodobno bila i dio HSS-ovih napora da suzbije utjecaj ustaškoga pokreta. Trebala je biti i zametak buduće hrvatske vojske u Banovini Hrvatskoj. Njezino djelovanje i simptom je bezakonja u Kraljevini Jugoslaviji. Usp. S. P. RAMET, Vladko Maček and the Croatian Peasant Defence in the Kingdom of Yugoslavia, *Contemporary European History*, Vol. 16, Issue 2, Cambridge, 2007., 215.-231. ili S. P. RAMET, Vladko Maček i Hrvatska seljačka zaštita u Kraljevini Jugoslaviji, ČSP, br. 1, Zagreb, 2011., 137.-154.

84 U Travanjskom ratu 1941. većih sukoba i borbi u Đakovu i Đakovštini nije bilo. Jedinice kraljevske jugoslavenske vojske (Bosanske i Vrbaske divizije) pri povlačenju preko Save u Bosnu, prolazeći kroz Đakovštinu, sukobile su se u Đakovu s HSS-ovom Građanskom zaštitom i mjesnim pripadnicima Kulturbunda, koji su ih namjeravali razoružati. Jugoslavenska vojska pružila je otpor i u Đakovu ubila dvojicu građana. Nekoliko je osoba ubijeno ili uhićeno i u Piškorevcima i u Velikoj Kopanici. Usp. *Žrtve za slobodu Domovine u Đakovu*, *Hrvatska obrana*, br. 14, Đakovo, 27. IV. 1941., 4.; S. BRLOŠIĆ, Đakovo i okolica u 1941. godini, u: *Ustanak naroda Jugoslavije. Zbornik*, knjiga četvrta, Beograd, 1964., 875.; S. BRLOŠIĆ, NOB u Đakovštini od 1941. do 1945. godine, *Zbornik Đakovštine*, knj. 1, Zagreb, 1976., 352.-353.; S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 49.-50.; V. GEIGER, Nijemci Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu (1941.-1945.), 399.; V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 141.; M. ŠALKOVIĆ, nav. dj., 8.; Z. BENAŠIĆ, *Đakovački spomendani*, Đakovo, 2003., 156.-157., Đakovo, 2010., 200.-201.

Djelovanje HSS u toku rata i poslije oslobodjenja:

Odmah po dolasku ustaša na vlast 1941. g. većina istaknutijih članova i rukovodilaca HSS-a opredjelila se za ustaški pokret i počeli su aktivno suradivati sa ustaškim vlastima. Naročitu lojalnost su pokazali prema ustaškoj vlasti, nakon apela Dr [Vladka] Mačeka, koji je naišao na punu podršku HSS-a na ovom kotaru. Jedan broj pripadnika i funkcionera HSS-a u ustaškoj vlasti dobivaju položaje tabornika i općinskih načelnika.

Daljnijim razvojem događaja, neki uvidjevši da su pogriješili potpuno su se pasivizirali i nisu više suradivali sa ustašama. Po ovom pasiviziranju prednjače istaknutiji rukovodioci BIRTIĆ MIJO, GAŠPIĆ LUKA, DEVČIĆ DRAGAN i drugi. Pod njihovim utjecajem uopće na terenu pasivizira se i veći broj članstva i mjesnih rukovodioci. Neki od njih počeli su suradivati sa NOP-om i to u onim danima, kada je bila očita pobjeda NOP-a vidljiva.

Poslije oslobodjenja HSS kao cjelina stupa u otvorenu neprijateljsku djelatnost protiv postojećeg poretka, Njihova neprijateljska djelatnost dolazi do izražaja u predizbornoj kampanji 1945. g. kada organizovano djeluju i rade svojim utjecajem na građanstvo da apstiniraju ili ako već moraju glasati, da glasaju u kutiju bez liste. Svu ovu organizaciju proveo je Dr ŠALKOVIĆ MIJO, koji oko sebe sakuplja najekstremnije elemente od kojih traži, da ga redovno izvještavaju o izbornim rezultatima. Sve izvještaje, koje je ŠALKOVIĆ primao sa terena dostavljao je rukovodstvu HSS-a u Zagrebu, koje rukovodstvo je predstavljao Ing. [August] KOŠUTIĆ. U ovakovoj neprijateljskoj djelatnosti uoči svakih izbora, kako drŹavnih tako i za lokalne organe vlasti, osim ŠALKOVIĆA naročito su se aktivizirali MATAJZ PAVO, ERGOTIĆ MARTIN, MATKOVIĆ MIŠO, svi iz Djakova, zatim BLAŹEKOVIĆ STANKO iz Širokog Polja, JURKOVIĆ JOZA iz Semeljaca, BIRTIĆ FILIP iz Drenja⁸⁵, BOGDANOVIĆ PAVO iz Gorjana, HAJDUKOVIĆ STIPO iz Potnjana⁸⁶, VALJETIĆ IVAN iz Djakovačke Satnice i drugi. Ova grupa HSS-ovaca, kao i ostali naročito su se aktivirali na razbijanju SRZ-e⁸⁷ i drugih privrednih mjera, koje su poduzimane na selu. Seljacima su preporučavali, da

85 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 299., Fila Birtić, trgovac iz Drenja, bio je član Plenuma Kotarskog Jedinstvenog narodnooslobodilačkog fronta (JNOF), osnovanog u kolovozu 1944.

86 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 172., Stipo Hajduković bio je član NOO-a u Potnjanima, osnovanog u svibnju 1943.

87 Seljačke radne zadruge.

organizovano istupaju protiv otkupa i ubiranja poreza, i ako to bude potrebno da upotrebe silu.

Ovi elementi u svakoj predizbornoj kampanji aktivno i organizovano istupaju, raskrinkavaju predložene kandidate od strane SSRN⁸⁸ i svim silama nastoje, da proture one ljude, koji će njima odgovarati. Uspjeha su imali za Republičke izbore 1950. g. kada su uz kandidata VONDRAČEK IVANA, koji je kandidiran ispred SSRNJ⁸⁹ uspjeli proturiti svog kandidata nastavnika SELEŠ VOJKA⁹⁰ iz Djakova, koji je na tim izborima odnio pobjedu. Međutim, prilikom prebrojavanja glasova aktivisti na pojedinim biračkim mjestima prebacivali su iz kutije SELEŠA u kutiju VONDRAČEKA, tako da je ipak ovaj uspio biti izabran za poslanika. Ovakvih i sličnih pojava i pokušaja bilo je za svake izbore, a naročito za izbore lokalnih organa vlasti. Najviše uspjeha postigli su na izborima za organe narodne vlasti 1954. g. kada je jedan veći broj pripadnika bivše HSS-a došao u sastav NOO-a⁹¹. Većina HSS-ovaca u odboru NOO-a sačinjavali su u Gorjanima, Lev.[anjskoj] Varoši, Semeljcima i Drenju.

Radi organizovane neprijateljske djelatnosti 1952. g. uhapšen je Dr MIJO ŠALKOVIĆ, MATAJZ PAVAO, MARKOVIĆ MIŠO, BASSI JERKO I ER-

-
- 88 SSRN(J) – Socijalistički savez radnog naroda (Jugoslavije) – naziv za najmasovniju društveno-političku organizaciju u SFR Jugoslaviji. Nastao je pod nazivom Narodni front Jugoslavije 1945., odnosno na temeljima JNOF-a, krovne organizacije koja je tijekom Drugog svjetskog rata okupljala sve pojedince i organizacije koji su simpatizirali partizane. Usp. Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije, u: *Mala politička enciklopedija*, 1144.-1146. Kao i druge organizacije u socijalističkoj Jugoslaviji, SSRNJ je bio pod potpunim nadzorom i prevagom Saveza komunista Jugoslavije.
- 89 Ivan Vondraček je kandidiran po nalogu CK KP Hrvatske, što je razvidno iz Zapisnika sjednice politburoa CK KP Hrvatske, od 22. rujna 1950. održane u Zagrebu. Usp. *Zapisnici Politburoa Centralnog komiteta Komunističke partije Hrvatske 1945-1952.*, Svezak 2 1949-1952., priredila: B. Vojinović, Zagreb, 2006., 499.
- 90 Vojko Seleš kratkotrajno je školske godine 1945./1946. bio ravnatelj Stručne podružne [šegrtske] škole u Đakovu. Usp. M. ČURIĆ, M. HOMOTAR, M. RADAŠINOVIĆ (prir.), *Spomenica 110. godina Obrtničke škole Antuna Horvata iz Đakova (1887. – 1997.)*, Đakovo, 1997., 50.; M. ČURIĆ, *Sto dvadeset uspješnih godina Obrtničke (šegrtske) škole*, u: *120. godina Obrtničke škole Antuna Horvata Đakovo 1887. – 2007.*, Đakovo, 2007., 18.; M. ČURIĆ, *Školovanje za obrtnička zanimanja*, u: *200 godina organiziranog obrtništva u Đakovštini 1813.-2013.*, urednik: M. Milković, Đakovo, 2013., 50.
- 91 NOO – Narodnooslobodilački odbori; od partizanskog pokreta predvođenog komunistima još tijekom Drugog svjetskog rata na područjima koja su bila pod njihovim nadzorom, a zatim i u poraću naziv za civilne organe vlasti na mjesnoj odnosno gradskoj, općinskoj, kotarskoj, okružnoj i oblasnoj razini, sa članovima, domaćim ljudima, koji su bili suradnici i pristaše partizanskog pokreta i novouspostavljene vlasti. Usp. Narodnooslobodilački odbor (NOO), u: *Mala politička enciklopedija*, 717.

GOTIĆ MARTIN. Jed[i]ni od njih osuđen je Dr MIJO ŠALKOVIĆ na dvije i pol godine zatvora, dok su ostali nakon završene istrage pušteni na slobodu i korišteni kao svjedoci. Od toga vremena reakcionarni elementi iz redova HSS-a u priličnoj mjeri se pasiviziraju.

Osim ove grupe organizovanje počela je neprijateljski djelovati grupa HSS-ovaca u selu Koritni na čelu sa GRADIŠTANAC MARIJANOM 1955. g. Ova grupa djelovala je na sličan način i istim metodama, kao i prethodna grupa pod rukovodstvom ŠALKOVIĆA. I oni su počeli vrbovati bivše funkcionere iz Semeljaca, Širokog Polja, Gorjana i Potnjana, kako bi udruženo propagandno djelovali protiv momentalnog stanja u zemlji, a naročito protiv “nepravde”, kako su to izjavljivali, koju vlast provodi prema seljacima. Ova grupa imala je u planu da prikuplja oruŹje, kako bi u danom momentu bila spremna da sa oruŹjem stupi u borbu. Kod ovog djelovanja do izražaja je došlo raspirivanje nacionalne mrŹnje. Od grupe uhapšen je GRADIŠTANAC MARIJAN, koji je osuđen na 7 mjeseci zatvora i KORAJAC MATO, koji je osuđen na 6 mjeseci zatvora. Ostala lica sa kojima su bili povezani korišteni su kao svjedoci.

Posljednje 2 – 3 godine njihova djelatnost se ne osjeća u nekom organizovanom smislu. Ima tu i tamo pojedinačnih neprijateljskih istupa, koji ne nailaze više na niku podršku kod naroda, kao što je to bio slućaj ranije. Raznim našim mjerama pozivanjem na razgovor ekstremnijih elemenata i kaŹnjavanjem pojedinaca za individualne istupe preko suca za prekršaje potpuno se uspelo njihove redove razbiti i pojedince pasivizirati, tako da su danas jako rijetki slućajevi, da netko od njih javno neprijateljski istupa.

Jugoslavenska radikalna zajednica:

Na području ovog kotara jugoslavenska radikalna zajednica nije bila zastupljena kao snaŹnija politićka stranka. Obzirom, da na kotaru Źivi preteŹno stanovnišтво hrvatske narodnosti, koje je bilo ućlanjeno u HSS-u, ova stranka nije mogla doći do izražaja niti pridobiti masovnije ćlanstvo za sebe. Utjecaj stranke bio je ogranićen na uŹe područje i to na ona sela, koja su naseljena sa srpskim stanovništvom, kao Braćevci, Veliko Nabrdje, SvetoblaŹje, Breznica [Đakovaćka] i druga. Zatim je imala svojih pristalica u samom Đjakovu i tada u općinskim sjedištima, gdje su ćlanovi ove stranke bili uglavnom drŹavni sluŹbenici. Svoju aktivnost stranka je naročito pokazala u samom Đjakovu, gdje je imala izvjestan broj pristalica, kako u drŹavnim ustanovama, tako i u

redovima seljaka. Medjutim njezina sva aktivnost provodila se više putem sile nego nekim političkim ubedjivanjem. Sila je provodjena putem šandarmerije [žandarmerije] i četničkog udruženja, koje je u samom Đakovu i nekim drugim selima bilo prilično masovno i dobro organizovano. Iako su rukovodeći ljudi JRZ-e uoči svakih izbora nastojali i upotrebljavali sva moguća propagandna i zastrašujuća sredstva nikada njihovi kandidati nisu uspjeli dobiti većinu glasova, jer je građanstvo masovno glasalo za kandidate HSS-a. Izuzetak su bili izbori 1931. g. kada je za poslanika izabran KANURIĆ LAZO na listi JNS-u. Te godine HSS i pristalice SDS-a su apstinirali na izborima, tako je kandidat JNS-u formalno odnio pobjedu, iako sa nedovoljnim brojem glasova, za dobivanje poslaničkog mandata.

Rukovodioci i organizatori JRZ-e na ovom području bili su:

MORIĆ ANDRIJA, od 1935. do 1941. g. bio je općinski bilježnik u Đakovu, on je bio glavni rukovodilac JRZ-e.

Uoči II. svjetskog rata, kao rezervni oficir otišao je u bivšu jugoslavensku vojsku. Njegova sudbina je sada nepoznata.⁹²

92 Andrija (Andro) Morić, rođen je u Đakovu 1887., a umro u Osijeku 1944. Otac mu je bio postolar u Đakovu. Pučku školu završio u Đakovu, gimnaziju u Osijeku, 1906. i polazio bogosloviju u Đakovu, i napustio prije zaređenja, te studirao u Zagrebu. Od 1907. bavi se novinarstvom, i bio član uredništva *Narodne obrane* 1908., *Hrvatske* 1910., zatim uređivao do 1914. *Hrvatske pučke novine* u Đakovu. Nakon Prvoga svjetskog rata uređivao i izdavao listove projugoslavenskog usmjerenja: *Glas slobode*, *Narodni list* i *Sokolski glasnik*. Podlistke objavljivao u raznim novinama, pod pseudonimom Lugovoj Danko i nekim drugim. Prevodio je s ruskog jezika M. Gorkog i neke druge onodobne ruske književnike. U Prvom svjetskom ratu na ruskom je bojištu. Ujesen 1918., u vrijeme sloma Austro-Ugarske Monarhije, Države SHS, te stvaranja Kraljevine SHS bio je najbliži suradnik dr. I. Ribara i član Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu, te zapovjednik Narodne straže, zatim i zapovjednik "Jugoslavenske satnije" u Đakovu. Potkraj studenoga 1918. jedan je od osnivača "Jugoslavenskog kluba", odnosno "Sijela Jugoslavena", koje je promicalo jugoslavenska unitarističkih stajališta. Nakon osnivanja Kraljevine SHS, uz dr. I. Ribara, najistaknutiji je predstavnik Demokratske stranke u Đakovu i kotarski je činovnik, neko vrijeme i kotarski povjerenik za agrarnu reformu Ministarstva agrarne reforme, imenovan 1921., no otpušten iz službe zbog navodne nesmotrenosti pri diobi zemlje. U raskolu DS 1924. pristaša je Lj. Davidovića, čija politička stajališta promiče u đakovačkom *Narodnom listu*, glasilo Demokratske stranke. Bio je član HPD-a "Sklad" - "Preradović", tajnik 1913.-1914. i 1918.-1919. Sokolskog društva [jugoslavenskog] i član uprave nogometne momčadi ŠK "Hajduk" od 1921. Izabran je za načelnika općine Đakovo 1920., 1924. i 1933. Podnio ostavku na položaj načelnika općine Đakovo 1935., zbog navodne "preopterećenosti političkim poslovima". Preminuo prirodnom smrću kao pričuvni domobranski bojnik 1944. i pokopan je na Vojnom groblju u Osijeku. Usp. R. F. M.[AGYER], MORIĆ ANDRO, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925 [...]*, Zagreb, 1925., 194.; *Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906.-1926.*, [Đakovo, 1926.], 33., 40.; Općinski poslovi u Đakovu. Dosadašnji opć. načelnik A. Morić odselit će iz Đakova – Zaključci općinskog vijeća u raznim predmetima, 4.;

KEMFELJ Dr IVAN, rođen 1891. g. u Hrvatskom Zagorju, živio u Dja-kovu, gdje je imao advokaturu.

U toku rata živio je sasma povučeno. Poslije oslobođenja umro.⁹³

-
- K. PAVIĆ, nav. dj., 41.; M. HORVAT, nav. dj., 185.-186., 189., 196., 202., 206., 209., 212., 236., 240., 282., 401., 405.-406.; Ž. LEKŠIĆ, Tko su bili đakovački načelnici, 9.; Z. BENAŠIĆ, *Đakovački portreti. 155 životopisa*, 97., 181.; M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 127.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 45.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 37.; I. MIŠKULIN, *Demokratska stranka u Slavoniji i zapadnom Srijemu 1919.-1924.*, 31., 78., 89., 129., 134., 158., 185.-188., 196.; V. GEIGER, Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918., 12., 32.-34., 37., 39., 40., 44., 47.-48.; B. OSTAJMER, V. GEIGER, *Đakovo i Đakovština u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.*, Đakovo, 2014., 40. Neki objavljeni životopisi A. Morića netočni su u pojedinim dijelovima.
- 93 Dr. Ivo (Ivan) Kenfelj (Varaždin, 1891. - Đakovo, 1953.), odvjetnik. Otac mu je bio profesor i ravnatelj varaždinske gimnazije. Nakon studija prava u Zagrebu, odvjetnički je pripravnik u Srijemskoj Mitrovici, a zatim u Đakovu vježbenik kod dr. A. Niderlea, a od 1920. imao je od-vjetnički ured. Neko vrijeme je bio i javni bilježnik. Oženio se u Đakovu Irmom Stubbe (1904.-1985.), i imali su dvije kćeri. Poznat odvjetnik u širim hrvatskim, i jugoslavenskim, okvirima postaje početkom 20-tih godina kao branitelj Pave P. Prpića zvanog "Prpić Mali" u sudskom procesu razbojničkoj družini Jove Stanisavljevića zvanog "Čaruga", kada je "Prpiću Malom" uspio smanjiti kaznu na 20 godina robije, dok su "Čaruga" i Pavo N. Prpić zvani "Prpić Veliki" osuđeni na smrt vješanjem. Bio je član nekoliko đakovačkih društava, napose športskih. Tajnik je Sokolskog društva [jugoslavenskog] 1921. i 1926. Predsjednik je početkom 1920-ih godina Đakovačkog Športskog Kluba. Nakon sjedinjenja ĐŠK-a i ŠK "Sokol" u ŠK "Certissa" 1924., izabran je za predsjednika, i tu je dužnost obnašao, s kraćim prekidima, i tijekom 1920-ih i 1930-ih godina. Izabran je 1924. u Upravni odbor Osječkog nogometnog podsaveza. Bio je pročelnik kulturno-prosvjetne sekcije ĐŠK-a, te kasnije i ŠK "Certissa". Bio je član i pročelnik teniske sekcije ĐŠK-a, 1920.-1934. Bavio se i lovom. Bio je i podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović". Pristaša je unitarne Kraljevine Jugoslavije, i bio je osoba od povjerenja političkih vlasti. Nakon osnutka NDH osuđivan, te nekoliko godina nije radio kao odvjetnik. U poraću kratkotrajno je uhićen i oduzeta mu advokatura. Kao odvjetnik radi ponovo kratkotrajno 1951.-1953., a zatim kao službenik u Poljoprivrednom dobru. Usp. *Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906.-1926.*, 35., 40.; M. HORVAT, nav. dj., 240., 253., 402.; Z. ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Povijest nogometnih klubova u Đakovu (1910.-1941.), *ZMĐ*, 6, Đakovo, 2003., 33.-38.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 47., 55.; B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 33., 37., 53.-54., 57., 65.-66., 70., 74., 79., 90.-91., 93., 107., 113., 116., 120., 138., 141.; Z. MIKIĆ, *Tenis u Đakovu 1910 / 1919 / 1951 / 1984 / 2010*, Đakovo, 2013., 39.-41.; Ž. LEKŠIĆ, *Odvjetnici u Đakovu*, Đakovo, 2015., 11.-12. [rukopis]. Banski je vijećnik Savske banovine kotara Đakovo 1930.-1935. i 1935.-1939. Usp. S. GRGIĆ, *Uprava u Savskoj banovini (1929.-1939.) - između državnog centralizma i supsidijarnosti*, 665. U vrijeme Banovine Hrvatske bio je u upravnom odboru "Lacte", nabavno-prodajne zadruge, koja je okupljala zadruga i posebnička mljekarska poduzeća Banovine Hrvatske, i koju je 1940. osnovala Središnja mljekarska zadruga Gospodarske sloge. Usp. I. ŠUTE, *Slogom slobodi! Gospodarska sloga 1935-1941.*, 252. To je bilo vjerojatno iz razloga, jer je njegov punac Pavao Stubbe, u Đakovu imao veliku maslarnu odnosno mljekaru, osnovanu 1903., i bio jedan od bogatijih i utjecajnijih gospodarstvenika u Đakovštini. Usp. J. LAKATOŠ, nav. dj., 479.-480.; V. GEIGER, *Nijemci u Đakovu i Đakovštini*, 68., 110., 112., 116. Presudom Suda za zaštitu nacionalne časti Hrvata i Srba u Hrvatskoj, u ljeto 1945., kažnjen je jednom godinom gubitka nacionalne časti. Zatim je uhićen sa skupinom Đakovčana u listopadu 1945. pod optužbom, da je sudjelovao u podršci odmetnutim križarima u Đakovštini.

KANURIC LAZO, brijač iz Velikog Nabrđja, opširnije opisan na strani 93. [elaborata]

ŠOLC IVAN, rođen 1890. g. u Đakovu, gdje i sada boravi, po zanimanju geodeta u penziji.⁹⁴

U toku rata živio je povučeno, nije suradjivao sa ustašama niti sa NOP-om. U oslobođenju bio je lojalan gradjanin.

Istaknutiji pripadnici ove stranke na području kotara:

EMADI JANKO, rođen 1885. g. u selu Piškorevcima, po zanimanju je bio zemljoradnik, umro 1958. g.⁹⁵

Vršio je dužnost predsjednika mjesne organizacije u Piškorevcima.

BOŠNJAK ALEKSA, rođen 1897. u selu Kućancima [Đakovačkim], gdje i sada živi⁹⁶, po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik mjesne organizacije.

Za vrijeme rata suradjivao je sa NOP-om. Poslije oslobođenja pozitivan.

ŠTANGL JOSIP, rođen 1908. g. u selu [Velikom] Nabrđju, po zanimanju je bio zemljoradnik, ubijen po partizanima 1944. g kao rukovodilac ustaške omladine.⁹⁷

Usp. *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 366.-373. Prezime mu često i u izvorima i u tisku pišu neispravno Kemfelj.

94 Prema MKU, Đakovo, UDU OBŽ, MUĐ, i nadgrobnom spomeniku na Gradskom groblju u Đakovu Ing. Ivan H. Šolc rođen je 1890. i umro u Đakovu 1977., po zanimanju geodeta (mjernik), supruga Ljubica rođ. Faist, rođ. 1897. Kao pristaša i promicatelj unitarnog jugoslavenstva u Kraljevini SHS uz dr. I. Ribara osnivač je 1919. Sokolskog društva [jugoslavenskog] u Đakovu, i njegov starješina 1925.-1926. Usp. *Hrvatski sokol u Đakovu povodom 20-godišnjice osnutka i posvete II. zastave 1906. – 1926. Spomen-broj, 4.; Spomen-spis Sokolskog društva u Đakovu 1906.-1926.*, 21.-23., 38.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 44., 54.; I. MIŠKULIN, "Zločin" i "kazna": o progonu dvojice hrvatskih pučkih učitelja, *ČSP*, br. 3, Zagreb, 2006., 819. Na parlamentarnim izborima 1935. kandidat je u kotaru Đakovo na listi B. D. Jeftića, no osvojio je tek neznatan broj glasova. Usp. *Статистика избора народних посланика за Народну скупштину Краљевине Југославије извршених 5 маја 1935 године*, 52.; Z. DIZDAR, nav. dj., 138.

95 Prema MKU, Piškorevci, UDU OBŽ, MUĐ, Janko Emedi je rođen 1876. i umro 1955. u Piškorevcima.

96 Prema MKU, Kućanci Đakovački, UDU OBŽ, MUĐ, Aleksa Bošnjak je rođen 1895. i umro 1955. u Kućancima.

97 Nije jasno o kojem Josipu Štanglu iz Velikog Nabrđja je riječ. Naime, partizani su u listopadu 1943. ubili mlinara u V. Nabrđu Nijemca Josipa Štangla, rođenog 1900., oca osmero djece. Partizani su ubili i Hrvata Josipa Štangla, sina Franje i Terezije rođ. Rumfel iz V. Nabrđja, rođenog 1884., zemljoradnika, supruga Ana rođ. Radičević, i oca dvoje djece. Odveden je u svibnju 1945.

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je potpredsjednik mjesne organizacije JRZ-e.

JOVANOVIĆ ADAM, rođen 1894. g. u Velikom Nabrđu, po zanimanju je bio učitelj. Umro 1945. g. Vršio je dužnost predsjednika mjesne organizacije JRZ-e.⁹⁸

MILOSAVLJEVIĆ MARKO, rođen 1900. g. u selu Veliko Nabrđe, po zanimanju je bio zemljoradnik, vršio je dužnost tajnika mjesne organizacije. Strijeljan po ustašama 1941. g. u logoru Jasenovac.⁹⁹

u Slavonski Brod, te nestao. Usp. *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, 168.-169. Ni Aleksandar S. Jovanovića iz Beograda, rodom iz V. Nabrđa, u opaskama na žrtve V. Nabrđa objavljene u knjizi *Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću*, ne spominje u elaboratu RSUP-a SR Hrvatske, Službe državne sigurnosti navedenog Josipa Štangla, rođenog 1908., navodnog rukovodioca ustaške omladine i njegovu sudbinu. Pismo Aleksandra S. Jovanovića iz Novog Beograda, od 9. srpnja 2007., Željku Lekšiću, Đakovo.

- 98 Adam Jovanović, rođen 1874. u Taborištu kod Gline, sin Jovana i Stanice; supruga Dragica Branković, rođ. 1877., djeca Mileva, rođ. 1897. i Svetozar, rođ. 1900. Učiteljsku školu pohađao u Pakracu, maturirao u Petrinji, te službovao kao učitelj u Suhomlaci kod Orahovice, zatim u Bračevcima kod Đakova. U vrijeme tzv. Veleizdajničkog procesa Srbima u Austro-Ugarskoj Monarhiji, 1908./1909. je uhićen i suđen, te za kaznu premješten za učitelja u Mekinjare kod Udbine. No, kratkotrajno, te dolazi u Veliko Nabrđe za učitelja potkraj 1909. i ovdje službuje, i kao ravnatelj škole, do 1934., kada je umirovljen. Kao izrazito srpski usmjeren uhićen je i nakon atentata na F. Ferdinanda, 1914. U Kraljevini SHS odlikovan je 1922. ordenom Sv. Save III. stupnja. Prema suvremenicima bio je "načitan čovek koji je posedovao bogatu biblioteku" i "muzički obrazovan". Nakon uspostave NDH u ljeto 1941. je uhićen i saslušan. Umro je prirodnom smrću u V. Nabrđu 1942. Usp. A. C. ЈОВАНОВИЋ, nav. dj., 37.-38., 41., 45.-46., 51., 55.-57.; C. БОЖИЋ, *Срби у Хрватској 1918-1929*, Београд, 2008., 281.
- 99 Prema *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, 544., Marko Milosavljević iz Velikog Nabrđa, rođen 1904., ubijen je u logoru Jasenovac. I popisi žrtava logora Jasenovac navode, da je Marko Milosavljević, rođen 1902. odnosno 1904., iz V. Nabrđa, ubijen 1942. u logoru Jasenovac. Usp. *Jasenovac. Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, 342.; *Poimenični popis žrtava koncentracijskog logora Jasenovac 1941.-1945.*, 1025.; A. MILETIĆ, nav. dj., 122. Prema "Popis poginulih boraca NOR-a i žrtava fašističkog terora (Prema podacima SUBNOR-a općine Đakovo)", u: *Od Podgorja do Paučje*, 115., Marko. M. Milosavljević je naveden je samo poimence među žrtvama iz V. Nabrđa. Zavičajni žrtvoslovi V. Nabrđa, navode samo, da je Milosavljević M. Marko, rođen 1902., žrtva "genocida hrvatske države". Usp. A. C. ЈОВАНОВИЋ, nav. dj., 134. i M. МИТРОВИЋ, *Јасеновац у традицији III послератне генерације (на примеру села Велико Набрђе)*, 150. Rješenjem Kotarskog suda u Đakovu, R-1-18-1960-8 od 8. veljače 1962., Marko Milosavljević, rođen 1904., sin Mitra i Eve rođ. Kuzmanović, iz V. Nabrđa, proglašen je mrtvim. MKU V. Nabrđe, UDU OBŽ, MUĐ.

ČUPOVIĆ ALEKSANDAR, pravoslavni svećenik, živio je u selu Bračevcima¹⁰⁰, bio je predsjednik mjesne organizacije JRZ-e. Strijeljan po ustašama. 1941. g u Jadovoj Jami, kod Gospića.¹⁰¹

ARSENIĆ KRSTA, rođen 1886. g. u selu Bračevcima, po zanimanju je bio zemljoradnik, bio je potpredsjednik mjesne organizacije JRZ-e, umro 1941. godine.

Prema prikupljenim podacima vidljivo je, da je jedan veći broj rukovodećih ljudi bivše JRZ-e sa ovog područja u toku rata nestao tako da ih se sada na terenu nalazi vrlo mali broj živih. Oni koji su se sačuvali u toku rata saradjivali su sa NOP-om ili su aktivno učestvovali u NOB-i. Poslije oslobodjenja njihovo neprijateljsko djelovanje nije dolazilo vidnije do izražaja.

100 Prema *Споменица православних свеишеника – жртва фашистичког терора и палих у народноослободилачкој борби*, Београд, 1960., 148., Aleksandar Čupović, rođen 1890. u Voćinu kod Podravske Slatine. Bogosloviju je 1913. završio u Sremskim Karlovcima, rukopoložen za đakona u listopadu 1913. i sveštenika u listopadu 1914. Službovao u Voćinu i Pakracu. Od kolovoza 1918. paroh je u Bračevcima kod Đakova, od ožujka 1932. arhijerejski namjesnik, a 1938. odlikovan je protojerejskim činom. Odlikovan je i Ordenom Sv. Save V. reda. Nakon osnutka NDH je uhićen u travnju 1941. u Bračevcima od našičkih ustaša i odveden u zatvor u Osijeku, gdje je zlostavljan i izgladnjivan. U srpnju 1941. prebačen je u zatvor u Gospić, odakle se pismom javio obitelji. Ubijen u Jadovnu. No, Aleksandra Čupovića, pravoslavnog svećenika iz Bračevaca, ne navodi među žrtvama Drugog svjetskog rata *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, najsustavniji popis ljudskih gubitaka Hrvatske, i Jugoslavije, u Drugom svjetskom ratu nastao u vrijeme socijalističke Jugoslavije. В. Ђ. ЂУРИЋ, *Усташе и православље : Хрватска православна црква*, Београд, 1989., 117., navodi da je А. Čupović, protojerej iz Bračevaca kod Đakova ubijen u Jadovnu 1941. Prema, pak, А. С. ЈОВАНОВИЋ, nav. dj., 58., prota А. Čupović iz Bračevaca je nakon uhićenja “zverski zlostavljan i zaklan u Jadovnu”. Prema Z. DIZDAR, nav. dj., 156., na popisu Srba iz Đakovštine, koji su nakon uspostave NDH uhićeni i upućeni u logor “Danica” kod Koprivnice, a zatim u lipnju 1941. u logor Jadovno kod Gospića, gdje su izgubili živote je i Aleksandar Čupović. No, S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoј борби и социјалистичкој револуцији 1941 – 1945.*, 57., koji se poziva na izjave suvremenika, navodi da je među Srbima iz Đakovštine koji su odmah nakon uspostave NDH 1941. uhićeni i odvedeni u zatvor u Osijek, “gdje su svi pobijeni”, bio i “iz Bračevaca Aleksandar Čupović”.

101 Ђ. ЗАТЕЗАЛО, *Јадовно. Комплекс усташих логора 1941.*, Књига I, Београд, 2007., u porisu žrtava Jadovna ne navodi pravoslavnog svećenika Aleksandra Čupovića iz Bračevaca. No, pozivajući se na *Споменица православних свеишеника – жртва фашистичког терора и палих у народноослободилачкој борби* и “vlastita istraživanja” Ђ. ЗАТЕЗАЛО, *Јадовно. Зборник докумената*, Књига II, Београд, 2007., 38., pravoslavnog svećenika Aleksandra Čupovića navodi među žrtvama logora Gospić – Jadovno – Pag.

Četnička udruženja

U cilju formiranja četničkih udruženja na ovom području¹⁰² 1930. godine dolazi u samo Đakovo KOSTA PEĆANAC¹⁰³, četnički vojvoda sa grupom uniformisanih četnika, političara, književnika, novinara i drugih predstavnika raznih organizacija. Na čelu s njim ova grupa posjetila je grob Štrosmajera¹⁰⁴ i pjesnika BOTIĆ Luku¹⁰⁵. Na ulazu u katedralu doče-

102 O osnivanju i djelovanju četničkih udruženja na području Đakovštine u razdoblju Kraljevine Jugoslavije, usp. Z. DIZDAR, nav. dj., 113.-157.

103 Kosta M. Milovanović – Pećanac (Dečani, Kosovo, 1879. – Nikolinac kod Sokobanje, Srbija, 1944.), četnički vojvoda. Došao je iz zavičaja sa Kosova u Srbiju kao nadničar, i nakon odsluženja kadrovske roka 1900. odlazi u Makedoniju, i priključio se komitama. Imenovan je vojvodom na pravoslavni Božić 1904. Sudionik je Prvog i Drugog balkanskog i Prvog svjetskog rata, te dobiva čin poručnika. Sudjeluje kao zapovjednik gerilskih skupina u nekoliko važnih bitaka za srpsku vojsku u Prvom svjetskom ratu. Nakon rata sudjeluje u gušenju albanske pobune na Kosovu, a 1932. izabran je za vođu udruženja srpskih četnika “Petar Mrkonjić”. U Travanjskom ratu 1941. nalazi se u Skoplju, u Makedoniji, a po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije osniva Gorski štab na planini Sokolovici blizu Kuršumlije, zatim osniva Jablanski i Medvedanski četnički odred. No, ne poduzima borbeno djelovanje protiv okupatora, odlazi u Šumadiju, povezuje se sa Nijemcima i započinje oružanu borbu protiv partizana predvođenih komunistima. Nakon što je Vrhovna komanda Jugoslovenske Vojske u Otadžbini pouzdano doznala, da namjerava za novčanu nagradu izručiti Nijemcima Dražu Mihailovića, likvidirali su ga četnici iz Deligradskog korpusa. Usp. МИЛОВАНОВИЋ Коста М. – Пећанац, у: С. Ц. ЋИРКОВИЋ, *Ко је ко у Хедућевој Србији 1941-1944. Лексикон личности. Слика једне забрањене епохе*, Београд, 2009., 330.

104 Josip Juraj Strossmayer (Osijek, 1815. – Đakovo, 1905.), đakovački biskup od 1849. do 1905., političar i mecena. Vođa je Narodne stranke, 1860.-1873. Utemeljitelj i pokrovitelj 1866. Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti (danas Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti), utemeljitelj 1874. Zagrebačkog sveučilišta. Svoju zbirku slika poklonio JAZU. Djelovao u smislu kulturnog, političkog i vjerskog jedinstva južnih Slavena. Istaknuo se na Vatikanskom saboru 1869.-1870. svojim stajalištem o demokratizaciji crkvene hijerarhije i istupanjem protiv dogme o papinoj nepogrješivosti. Njegova ideja, da se vjerskim jedinstvom katoličanstva i pravoslavlja stvori i južnoslavensko narodno jedinstvo zlorabila se i u Austro-Ugarskoj Monarhiji, i napose u monarhističkoj i socijalističkoj Jugoslaviji. Usp. W. BROOKS TOMLJANOVICH, *Biskup Josip Juraj Strossmayer: nacionalizam i moderni katolicizam u Hrvatskoj*, Zagreb, 2001. I tamo navedeni izvori i literatura.

105 Luka Botić (Split, 1830. – Đakovo, 1863.), književnik. Napustio bogosloviju u Zadru, te putuje Hercegovinom, Bosnom i Srbijom nastojeći upoznati narodno stvaralaštvo, ali je ubrzo iz Beograda došao u Zagreb, gdje boravi također kratkotrajno, i 1852. radi u Gajevoj tiskari. Od 1853. aktuar – arhivist biskupskog vlastelinstva u Đakovu, gdje ostaje živjeti do smrti. U Đakovu je njegov književni rad bio i najplodniji. Najznačajniji je hrvatski književnik za neoapsolutizma. U književnom radu njeguje oblik pjesničke pripovijesti zasnovane na romantičnom zapletu. Zago-varao u obradi književnih motiva ideje vjerske tolerancije i bratstva među ljudima. U njegovim je djelima osjetan snažan utjecaj narodne poezije. Pisao i političke članke. Uz pomoć biskupa J. Strossmayera izabran je za đakovačkog zastupnika u Hrvatskom saboru 1861., gdje podupire

kao ih je Dr ŠPILETAK¹⁰⁶, kanonik, koji im je u znak dobrodošlice između ostalog rekao: “Poručite zvanično i nezvanično Beogradu, da se Jugoslavija ne stvara bombama i kamama, već bratskom ljubavi kakvu je uvijek propovjedaos Josip Juraj Štrosmajer.” Ovaj govor Dr ŠPILETAKA uneo je izvjesnu paniku u redovima ove grupe, ali bez obzira na to oni su posjetili grobove ŠTROSMAJERA i BOTIĆA, gdje su se poklonili i položili vijenac.¹⁰⁷

ideju sjedinjenja Dalmacije i banske Hrvatske. Usp. N. Mih.[ANOVIĆ], BOTIĆ, Luka, u: *HBL*, 2, Bj – C, Zagreb, 1989., 212.-213. I tamo navedena literatura.

- 106 Dr. Andrija Spiletak (Mokošica kod Dubrovnika, 1879. – Lipik, 1941.), svećenik i crkveni povjesničar. Nakon gimnazije u Dubrovniku i teologije u Zadru, zaređen je za svećenika 1901., i imenovan za prefekta studija u sjemeništu u Zadru. Upravitelj je župe Pridvorje-Konavle 1903. Na višim je teološkim studijima u Augustineumu u Beču 1903.-1906. Nakon doktorata iz teologije upravitelj je biskupske kancelarije u Dubrovniku, tajnik i kateheta u velikoj gimnaziji, te član uprave udruženja zvanog “Zbor popova”. U Đakovo dolazi 1911. za profesora biblijskog studija, i tijekom vremena je imenovan i obnašao različite dužnosti i službe, i bio među ostalim začasni prisjednik, prosinodalni ispitivač, kancelar, kanonik magistar, generalni vikar i veliki prepošt kaptola. Bio je i niz godina urednikom *Glasnika Biskupija Bosanske i Srijemske*, proučavao je biblijsku znanost i crkvenu povijest, te objavio veći broj članaka i nekoliko knjiga o biskupu J. J. Strossmayeru. Usp. E. GAŠIĆ, *Krati povijesni pregled biskupija bosansko – đakovačke i srijemske načinjen iz povijesnih izvora s pridodanim životopisima*, Osijek, 2000. 98.; F. SVALINA, *Život i djelo Andrije Spiletka (o 60. obljetnici smrti: 1941.-2001, Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, br. 12, Đakovo, 2001., 859.-865.; A. PAVLOVIĆ, *Stotinu reverendi. Životopisi biskupa i nekih svećenika Đakovačke i Srijemske biskupije koji su rođeni izvan nje*, Slavonski Brod, 2008., 348.-355. I tamo navedena literatura.
- 107 O 25. obljetnici smrti biskupa J. J. Strossmayera velika skupina Beograđana i zastupnika nekih drugih gradova iz Srbije i Hrvatske, došla je u Đakovo u namjeri da se pokloni “senima velikog Jugoslavena”. Tom zgodom održano je nekoliko govora u kojima se slavilo “Strossmayerovo jugoslavenstvo”. Na vratima katedrale u ime odsutnog biskupa dr. Antuna Akšamovića goste iz Srbije pozdravio je mons. dr. Andrija Spiletak, generalni vikar, sa svećenstvom i klericima, koji je u govoru, između ostalog, rekao: “Gospode i Gospodo! Čast mi je i dužnost, da Vas mjesto službeno odsutnog Presvijetlog gospodina biskupa Monsignora Dr. Antuna Akšamovića u njegovo ime i u ime Prečasnog Stolnog Kaptola, Bogoslovskog učilišta, starješina, profesora i Đaka i u ime svega svećenstva đakovačke biskupije srdačno pozdravim: Dobno nam došli ! [...] Nama je službeno saopćeno, [...] da dolazite u Đakovo, da se slobodni u slobodnoj Jugoslaviji na grobu poklonite sjeni i pepelu velikog biskupa i ideologa moćne i slobodne Jugoslavije – Strossmayeru. Ne ću, gospode i gospodo, da Vam dugim govorom otimljem kratko vrijeme Vašeg boravka među nama, ali prije nego što uđete u ovaj divni Strossmayerov hram, dopustite, da na sve Vas upravim srdačnu molbu: Kažite službenom i neslužbenom Beogradu, da je zavjetna misao veliko ideologa moćne i slobodne Jugoslavije još neispunjena. I ostat će neispunjena dokle god Jugoslavija ne bude u cijelosti prihvatila i u djelo provodila Strossmayerovo geslo: Sve za vjeru i za domovinu. [...]” Spiletkov izravan i neuvijen govor izazvao je veliko ogorčenje nekih prisutnih. [No Spiletak, ipak, nije izrekao kako je to navedeno u elaboratu SDS RSUP-a SR Hrvatske] Političke vlasti su zatražile istragu. Intervenirao je biskup dr. Akšamović, koji je dr. Spiletka ukorio i skinuo sa službe direktora biskupijske kancelarije i generalnog vikara, ali ga je spasio od kazne zatvora. Usp. M. SRAKIĆ, *Đakovački incident*, SS, sv. 15, Slavonski Brod, 2015., 233.-290.

KOSTI PEĆANCU i ostalima stavljeno je do znanja da je rimokatolički kler protivan osnivanju četničkih udruženja. Oni se na ovo nisu obazirali, već su organizovano pozivali pojedine Srbe iz vlasti i bogatije švabe na tom terenu i tako osnovali četničko udruženje u Đakovu. Naročitu ulogu u organizaciji četničkog udruženja odigrao je MARASOVIĆ JOZO, željeznički službenik, koji je kasnije postao i rukovodilac.¹⁰⁸ Kao rukovodilac MARASOVIĆ je igrao vidnu ulogu u društvenom i političkom životu, učestvovao je u donošenju odluka za postavljanje pojedinih službenika u državnoj upravi, pa i samih sreskih načelnika.

Udruženje da bi što masovnije pridobilo članstvo organiziralo je razne priredbe i skupove na kojima se govorilo o svrsishodnosti četničkog udruženja, kome u čemu ono služi. Najzapaženiji takav skup bio je 1934. g. kada je izvršeno posvećivanje četničke zastave.¹⁰⁹ Samo p osvećivanje izvršio je rimokatolički svećenik Dr DIDOVIĆ FRANJO¹¹⁰, sada

108 Jozo (Joso) Marasović, željeznički skretničar u Đakovu, bio je jedan od osnivača i na čelu Mjesnog odbora Udruženja srpskih četnika "Petar Mrkonjić" u Đakovu, osnovanog 1932. Navodno bio "neškolovan i nepismen". Istodobno bio je i predsjednik Saveza ratnih dobrovoljaca u Đakovu. Usp. F. JELIĆ-BUTIĆ, *Iz povijesti četničkog pokreta u Hrvatskoj između dva rata. Prilog građi o četničkim udruženjima u Savskoj banovini 1934-1936.*, *Radovi. Zavod za hrvatsku povijest*, vol. 21, Zagreb, 1988., 224.-225.; Z. DIZDAR, nav. dj., 122., 133., 135., 137., 140.-142. I tamo navedeni izvori.

109 "Đakovo, 7. oktobra. – Danas je ovde uz prisustvo velikog broja četnika iz unutrašnjosti i iz samog mesta, te vojvode Koste Pećanca, vojnih i civilnih vlasti osvećena zastava Udr. Četnika pododbor Đakovo. Nakon tog svečanog čina, održan je pomen na grobu velikog Jugoslavena J. J. Strosmajera, iza čega su položeni vencu od raznih pododboru a znak duboke nacionalne zahvalnosti čoveku, koji je imao hrabrosti da se u najtežim momentima ispri i dokaže slavensku nacionalnu istinu svima i svakome. [...]" Usp. Đakovo. Osvećenje zastave Udruženja četnika, *Nova štampa*, br. 3, Zagreb, 15. X. 1934., 3.; Z. DIZDAR, nav. dj., 136.

110 Dr. Franjo Didović (Gradište kod Županje, 1888. - Osijek, 1971.), katolički svećenik. Nakon bogoslovije u Đakovu i zaređenja 1912. kapelan u Piškorevcima. Doktorirao filozofiju u Rimu 1914., te je profesor na Višoj bogoslovnoj školi i prefekt discipline Bogoslovnog sjemeništa u Đakovu, 1914.-1919. Od 1919. do 1934. župnik je u Piškorevcima, od 1934. do 1936. u Đakovu, a od 1936. do umirovljenja 1961. u Drenju. U mirovini živi u Osijeku. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Države SHS, te zatim i Kraljevine SHS, potkraj studenoga 1918. jedan je od osnivača "Jugoslavenskog kluba", odnosno "Sijela Jugoslavena", koje je promicalo jugoslavenska unitarističkih stajališta. Jedan je od osnivača 1919. Sokolskog društva [jugoslavenskog] i dugogodišnji član HPD-a "Skład" - "Preradović" u Đakovu. U vrijeme Drugog svjetskog rata pristupa partizanskom pokretu 1943. Član je Izvršnog odbora Oblasnog JNOF-a za Slavoniju. Sudjeluje na mnogobrojnim zborovima i poziva narod, da pristupi partizanskom pokretu. Postaje i vijećnik ZAVNOH-a. U poraću nastavlja s političkim djelovanjem, biran za narodnog zastupnika u Sabor SR Hrvatske za kotar Đakovo, i član republičkog odbora Narodnooslobodilačkog fronta, a niz godina potpredsjednik Staleškog društva katoličkih svećenika Hrvatske. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 211., 342., 354., 361., 402.; Č. PETEŠIĆ, *Katoličko svećen-*

predsjednik staleškog udruženja¹¹¹, stalno živi u Osijeku. Toj svečanosti prisustvovao je i sam PEĆANAC.¹¹²

Ubrzo poslije ovog posvećivanja u četničkom udruženju dolazi do razdora, jer je MARASOVIĆ kao predsjednik tražio od članova disciplinu u izvršenju pojedinih zadataka, gdje je dolazilo u pitanje i vršenje represalija prema pojedinim građanima ili skupina građana, koji su protestirali protiv stvaranja četničkog udruženja.¹¹³

Udruženje 1934. g. brojilo je oko 200 članova na čitavom području kotara, od čega je u samom Đakovu bilo oko 50. Udruženje je imalo svoje podbore u selu Svetoblažju, Vučevcima, Semeljcima, Bračevcima, Velikom Nabdju i Slobodnoj Vlasti. U većem dijelu članovi udruženja bili su neugledni ljudi, koji nisu posjedovali autoriteta. Karakteristično je napomenuti, da

stvo u NOB-u 1941-1945, Zagreb, 1982., 149., 227.-228., 274.; S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 419.; M. SRAKIĆ, *Odgojitelji u Bogoslovnom sjemeništu i profesori na Teologiji u Đakovu od 1806.-1996.*, *Diacovensia*, br. 1, Đakovo, 1996., 209.; Z. BENAŠIĆ, *Hrvatski sokol u Đakovu*, 45.; V. GEIGER, *Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba*, 29. listopada - 1. prosinca 1918., 43.-44.

111 Riječ je o Staleškom društvu katoličkih svećenika Hrvatske. Komunistički se režim u Jugoslaviji, da bi stavio i Katoličku crkvu pod svoj nadzor, i udaljio je od utjecaja Svete Stolice, služio svim metodama, posebice represivnima. No, kako nije uspio slomiti vodstvo Katoličke crkve u zemlji, promijenio je način djelovanja, jer spoznao je kako represivne metode u vjernika i jačaju otklon od vlasti. Stoga je, sa nakanom razbijanja jedinstva u redovima Katoličke crkve, pokrenuo potkraj 1940-ih i napose početkom 1950-ih godina osnivanje katoličkih staleških svećeničkih udruženja, a koja su osnivana od strane vjerskih komisija i Uprave državne bezbjednosti. U njima su, na razne načine, učlanjivani katolički svećenici, prije svega oni koji su bili pripadnici partizanskog pokreta i skloni vlastima. No, s obzirom da je takvih bilo premalo, posebice u Hrvatskoj, u udruženja su pod prisilom učlanjivani i svećenici koji su bili u zatvorima kao politički zatvorenici ili iskompromitirani u crkvenim redovima, pa ih se lako moglo ucjenjivati. Dio je svećenika u udruženja bio privučen i materijalnim povlasticama. U Hrvatskoj su biskupi pružili veliki otpor njihovu osnivanju, a uz potporu Vatikanu usvojili i odluke o zabrani rada udruženja i članstva u njima, što je izazvalo žestoku reakciju komunističkog režima i bilo jednim od glavnih razloga prekida diplomatskih odnosa s Vatikanom. Staleško društvo katoličkih svećenika Hrvatske nije polučilo očekivane rezultate niti je uspjelo omasoviti svoje članstvo. Usp. M. AKMADŽA, *Staleško udruženje katoličkih svećenika Hrvatske u službi komunističkog režima*, *Dijalog povjesničara - istoričara*, 10/2, Zagreb, 2008., 25.-43.

112 Usp. Z. DIZDAR, nav. dj., 136.-137.

113 Usp. F. JELIĆ-BUTIĆ, *Iz povijesti četničkog pokreta u Hrvatskoj između dva rata*. Prilog gradi o četničkim udruženjima u Savskoj banovini 1934-1936., 225.; Z. DIZDAR, nav. dj., 142. [prema izvještaju: "Pretpostojništvo gradske policije u Đakovu, Pov. broj 319-1936 god., U Đakovu dne. 29. aprila 1936. god., Predmet: Četničke organizacije, podaci, Kraljevskoj banskoj upravi savske banovine Upravno odeljenje u Zagrebu", HDA, Zagreb, 0144, Savska banovina, Upravno odeljenje, Pov. II, br. 2354/36].

su udruženju pristupili imućniji trgovci i veleposjednici njemačkog porijekla, koji su po slomu bivše Jugoslavije odmah stupili u Kulturbund¹¹⁴ i kao takvi učestvovali u hapšenju i proganjanju srpskog stanovništva sa ovog područja. Nemamo podataka, da je članstvo četničkog udruženja vršilo neke zamašnije akcije u maltretiranju naroda za vrijeme bivše Jugoslavije.

Rukovodioci četničkog udruženja bili su:

MARASOVIĆ JOSIP, željeznički službenik, tada je stalno boravio u Djakovu, bio je predsjednik udruženja.

Iz Djakova 1941. g. preselio je u Zagreb, gdje je po oslobodjenju umro.¹¹⁵

MIROSAVLJEVIĆ NIKOLA, sin Mitra, rođen 1908. g. u Svetoblažju gdje stalno i boravi, po zanimanju zemljoradnik, bio je potpredsjednik udruženja.

Godine 1942. stupa u NOV-e, gdje ostaje do oslobodjenja.¹¹⁶ Sada pozitivan.

114 Riječ je o netočnom navodu, i očito pisac elaborata misli na Njemačku narodnu skupinu u NDH. Naime, Kulturbund ("Schwäbisch-deutscher Kulturbund" – "Švapsko-njemački kulturni savez"), njemačko manjinsko udruženje u Kraljevini SHS/Jugoslaviji, osnovano je 1920. s nakanom očuvanja nacionalnog i kulturnog identiteta jugoslavenskih Nijemaca. Pojavom nacional-socijalizma u Njemačkoj Kulturbund se postepeno, no sve više, politizira i radikalizira. Nakon napada Njemačkog Reicha na Kraljevinu Jugoslaviju, u travnju 1941., prestaje djelovanje Kulturbunda, jer su Nijemci u novostvorenim državama (Nezavisna Država Hrvatska) ili okupiranim područjima (Banat, Srbija) ili područjima (Štajerska, Baranja, Bačka) pripojenim drugim državama (Njemački Reich, Mađarska), organizirani u narodne skupine. Početkom travnja 1941. osnovana je i Njemačka narodna skupina u NDH. Usp. Kulturbund, u: *Hrvatska enciklopedija*, 6 Kn – Mak, Zagreb, 2004., 341.

115 Prema Z. DIZDAR, nav. dj., 141., 156., nakon političkih sukoba J. Marasovića s nekoliko Đakovčana, koji su okončali i sudskim presudama, te sukoba i trzavica i u rukovodstvu četničkog udruženja u Đakovu, Marasović je početkom 1930-godina premješten u Liku. Kasnije je, od 1941. živio u Zagrebu, gdje je umro 1952. u dobi od 65 godina, i pokopan na Mirogoju. Usp. <http://www.gradskagroblja.hr>

116 Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 80.-81., 98., 128., 269., 273., 299., 335.-336., 343., 424., Nikola (Dimitrija) Mirosavljević, rođen je 1908. u Svetoblažju, zemljoradnik, [njegovu četničku prošlost u vrijeme Kraljevine Jugoslavije ne spominje] od početka Drugog svjetskog rata 1941. surađuje s partizanima. Član NOO-a Svetoblažje 1942. i Općinskog NOO-a Trnava 1943. Član KP Hrvatske od početka 1943. Od potkraj 1944. do kraja rata član je Izvršnog odbora Kotarskog NOO-a Đakovo i Izvršnog odbora Kotarskog odbora JNOF-a. U poraću je u Kotarskom NOO-u Đakovo i na raznim dužnostima u Đakovu i Đakovštini. U mirovinu živi u Svetoblažju, zatim od 1965. u Đakovu. Matične knjige Svetoblažja uništene su u vrijeme Drugog svjetskog rata. Naknadni odnosno ponovni, i djelomičan, upis rođenih i za Svetoblažje u MKR Trnava, UDU OBŽ, MUĐ, također navodi, da je Nikola Mirosavljević rođen 1908. u Svetoblažju. Brlošićev navod, da je umro u Osijeku 1976. očito je netočan, jer prema MKU, Osijek, UDU OBŽ, Matični ured Osijek (MUO), Nikola Mirosavljević je umro 1975. u Osijeku.

ŠIJAN RADE, sin Jovana, rođen 1912. g. u Svetoblažju¹¹⁷, po zanimanju zemljoradnik, bio je sekretar četničkog udruženja. U NOV-e¹¹⁸ aktivno je učestvovao od 1943. g.¹¹⁹

BOŠNJAK SIMO, rođen 1908. g. u selu Kućancima [Đakovačkim], po zanimanju zemljoradnik, bio je predsjednik četničkog pododbora, poginuo u NOB-i 1943. g.¹²⁰

Samostalna demokratska stranka:

Samostalna demokratska stranka bila je jedna od vodećih političkih partija na ovom području do 1929. g. tj. do diktature PETRA ŽIVKOVIĆA¹²¹.

Poslije rascjepa demokratske stranke 1924. godine osnivači SDS-a, koji su ranije pripadali samostalnoj demokratskoj stranci bili su na ovom kotaru, knjigovodja TASOVAC TOMO, STANIŠIĆ DJOKO, ŠPICAR Dr ŠIGA i drugi. Svojih pristalica stranka je imala najviše u Djakovu i Semeljcima, a u ostalim selima bila je zastupljena malim brojem svojih pristalica. U tim mjestima u to vrijeme imala je i svoje mjesne organizacije. Emigriranjem SVETOZARA PRIBIČEVIĆA¹²² u inostranstvo za vrijeme diktature PETRA

117 Prema naknadnom upisu u MKR Trnava, UDU OBŽ, MUĐ, Rade (Radovan) Šijan je rođen 1913. u Svetoblažju, a prema MKU, Osijek, UDU OBŽ, MUO, umro je 1984. u Osijeku.

118 NOV – Narodnooslobodilačka vojska; naziv koji je tijekom Drugog svjetskog rata koristio za sebe partizanski pokret predvođen komunistima. Zatim je postao uobičajen i u poslijeratnoj socijalističkoj historiografiji, a i u službenom političkom i javnom izričaju u Jugoslaviji.

119 S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, u opsežnom prikazu partizanskog pokreta u Đakovštini Radu Šijana iz Svetoblažja ne spominje.

120 Prema *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, 526., Simo (Ise) Bošnjak, iz Kućanaca Đakovačkih, rođen 1902., poginuo 1944. u NOB-u, Kućanci. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 – 1945.*, 251., 341., 401., Simo Bošnjak iz Kućanaca, rođen je 1902., [njegovu četničku prošlost u vrijeme Kraljevine Jugoslavije ne spominje] u NOB od 1943., član NOO-a u Kućancima, uhićen i strijeljan potkraj svibnja 1944. u Kućancima.

121 Petar Živković (Negotin, Srbija, 1879. – London, Velika Britanija, 1947.), armijski general. Nakon završene Vojne akademije u Beogradu, na usavršavanju 1907.-1909. u Francuskoj. Obnašao mnogobrojne i važne položaje u srpskoj i kasnije jugoslavenskoj vojsci. Sudionik Balkanskih i Prvoga svjetskog rata. U Kraljevini SHS/Jugoslaviji 1919.-1929. i 1932.-1934. komandant je Garde. Na političkim je dužnostima uvođenjem šestosiječanjske diktature 1929. do 1932., predsjednik vlade, istovremeno zadužen i za resor unutarnjih poslova, a početkom 1931. zastupa i ministra vojske. Jedan je od osnivača Jugoslovenske nacionalne stranke 1931. Ministar je vojske i mornarice, 1934.-1936. U emigrantskim vladama Kraljevine Jugoslavije ministar je vojske i mornarice. Usp. ŽIVKOVIĆ R. Petar, u: M. S. BJELAJAC, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918-1941. Studija o vojnoj eliti i biografski leksikon*, Beograd, 2004., 314.

122 Svetozar Pribičević (Hrvatska Kostajnica, 1875. – Prag, Češka, 1936.), političar. Glavni srpski predstavnik u političkom pokretu hrvatsko-srpske omladine u banskoj Hrvatskoj do propasti Au-

ŹIVKOVIĆA stranka se raspala, naime veći broj njihovih članova prelazi u HSS i JRZ-u. Godine 1938. stranka nije imala na terenu svojih mjesnih organizacija, osim Źto se to djelomično organizovano zadržala kod nekoliko pristalica u samom Đakovu, koji su bili vezani sa rukovodiocima ove stranke u Osijeku. Danas je vrlo mali broj ovih rukovodilaca na Źivotu. Neki su u toku rata stradali od ustaša i okupatora, a neki su umrli prirodnom smrću.

TASOVAC TOMO, po zanimanju knjigovodja, Źivio je u Đakovu, bio je predsjednik mjesne organizacije. On je bio rukovodilac stranke od njezinog osnutka 1924. g. pa sve do 1941. g.¹²³ Ubijen 1945. g. u logoru Jasenovac.¹²⁴

stro-Ugarske Monarhije. Urednik *Novog Srbobrana*, glasila Srpske samostalne stranke postaje 1902., te nastoji provesti suradnju s Hrvatima na osnovi ideja narodnog jedinstva. Ušao 1906. sa SSS-om u Hrvatsko-srpsku koaliciju. Izabran je 1917. za podpredsjednika Narodnog vijeća SHS, a 1918. u Hrvatskom saboru iznio prijedlog o raskidu veza Hrvatske s Austro-Ugarskom Monarhijom. Pobornik je Źto bliŹeg povezivanja sa Srbijom i Źestok protivnik juŹnoslavenske federacije. Potpisao s delegacijom Narodnog vijeća SHS 1. prosinca 1918. akt o ujedinjenju DrŹave SHS s Kraljevino Srbijom. U Kraljevini SHS obnašao duŹnost ministra unutarnjih poslova, odnosno prosvjete. Osnovao 1919. Demokratsku stranku na unitarističko-integralističkim načelima. Poslije unutarstranačkih sporova stvorio Samostalnu demokratsku stranku. Najprije uporan protivnik S. Radića, i kada 1925. N. Pašić sklapa s Radićem sporazum, prelazi u opoziciju, ali postupno prolazi i vlastitu političku preobrazbu. Svoju stranku spaja 1927. s HSS-om u Seljačko-demokratsku koaliciju radi političke borbe protiv srpske hegemonije. Poslije uvođenja Źestosiječanjske diktature 1929. uhićen i interniran kao odlučan protivnik centralizma. No, zbog francuskog pritiska dopušten mu je 1931. odlazak u Čehoslovačku, gdje i umro. Objavio u Parizu 1933. knjigu *Diktatura Aleksandra*, u kojoj se izjašnjava za federalizam i republikanstvo, a u glasovitom *Pismu Srbima* za sporazum Hrvata i Srba na temelju pune ravnopravnosti. Usp. S. PRIBIČEVIĆ, *La dictature de roi Alexandre*, Paris, 1933. ili S. PRIBIČEVIĆ, *Diktatura kralja Aleksandra*, Beograd, 1952., Beograd, 1953., Zagreb, 1990.; H. MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević i Samostalna demokratska stranka do Źestojanuarske diktature*, Zagreb 1972.; Lj. BOBAN, *Svetozar Pribićević u opoziciji (1928.-1936.)*, Zagreb, 1973.; H. MATKOVIĆ, *Svetozar Pribićević: ideolog, stranački vođa, emigrant*, Zagreb, 1995. I tamo navedena literatura.

123 U vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije član je Odbora za gradnju srpsko-pravoslavne crkve u Đakovu. Usp. B. BIJELIĆ, *Naše teme. Oglеди o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine*, Đakovo, 2002., 119. [poglavlje: "Inicijative za gradnju Srpske pravoslavne crkve u Đakovu 1888.-1991."]. Bio je 1930-ih godina član uprave đakovačke nogometne momčadi ŠK "Certissa", 1938.-1939. i predsjednik kluba. Usp. B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 93., 128.

124 Tomu Tasovca iz Đakova, ne navodi među Źrtvama Drugog svjetskog rata *Spisak Źrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, najsvustavniji popis ljudskih gubitaka Hrvatske, i Jugoslavije, u Drugom svjetskom ratu nastao u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Ni popisi Źrtava logora Jasenovac ne navode Tomu Tasovca. Usp. *Jasenovac. Źrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije; Poimenični popis Źrtava koncentracijskog logora Jasenovac 1941.-1945.*; A. MILETIĆ, nav. dj. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 - 1945.*, 117., 358., Tomo Tasovac, upravitelj mlina "Sloga" u Đakovu, surađivao je s partizanima, uhićen u siječnju 1945. i ubijen u logoru Jasenovac. T. Ta-

ŠPICAR Dr ŽIGA, bio je sekretar stranke, po zanimanju je bio advokat, a jedno vrijeme i općinski bilježnik. Kao Jevrej 1942. g. ubijen po ustašama.¹²⁵

STANIŠIĆ DJOKO, rođen 1899. g. u Djakovu, gdje i sada stalno boravi po zanimanju kazandžija, bio je blagajnik organizacije. Živi u Djakovu kao penzioner.¹²⁶

U toku rata živio je povučeno. Poslije oslobođenja lojalan građanin.

GOLAC LUKA, bio je član odbora, po zanimanju je bio činovnik¹²⁷, ubijen u logoru Jasenovac, po ustašama 1945. g.¹²⁸

sovac je bio [pod konspirativnim imenom "Tama"] jedan od članova ilegalnog NOO-a Đakovo, osnovanog u kolovozu 1944. Usp. HDA, Zagreb, 0306, ZKRZ, kut. 697., - ZAPISNIK Sastavljen 4. ožujka 1945. u uredovnici II. ust.[aškog] Zdruga u Osijeku [saslušanje uhićenog Antuna Cvek, iz Đakova, pomoćnog kotarskog perovođe].

- 125 Dr. Žiga Špicer (Spitzer), odvjetnik. Rođen je u Osijeku 1868., gdje je njegov otac Samuel Spitzer, bio nadrabim. Supruga Paula, djeca Milan (1898.) i Milen (1902.). Bio je djelatnik u političkom i društvenom životu Đakova, urednik je *Narodnog lista*, glasila Demokratske stranke u Đakovu, koji je pokrenut 1922. i član izvršujući i podupirujući od 1897. i do 1910. odbornik HPD-a "Preradović". Banski je vijećnik Savske banovine kotara Đakovo 1939. U vrijeme NDH Spitzerima, kao Židovima, imovina je bila oduzeta, a Žiga i Paula su nestali u holokaustu 1942. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 113., 144., 149., 153., 157.-158., 163., 169., 174.-176., 181.; Ž. LEKŠIĆ, *Odvjetnici u Đakovu*, 7-8.; S. GRGIĆ, *Uprava u Savskoj banovini (1929.-1939.) – između državnog centralizma i supsidijarnosti*, 665. Prema *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, 520., Žiga Spitzer iz Đakova, rođen 1868., ubijen je 1942. u logoru [bez podatka o kojem logoru je riječ].
- 126 Đoko Stanišić rođen je 1899. u Đakovu, gdje je živio i umro 1969., kotlarski obrtnik, sin Joce Stanišića (1859.-1921.), kotlara (kazandije), čiji je otac Đorđe, također kazandija, doselio u Đakovo iz Osijeka sredinom 19. stoljeća. Usp. M. MARKOVIĆ, nav. dj., 196. Ujesen 1918., u vrijeme sloma Austro-Ugarske Monarhije, Države SHS, te stvaranja Kraljevine SHS bio je član Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu. Usp. V. GEIGER, Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme Države Slovenaca, Hrvata i Srba, 29. listopada - 1. prosinca 1918., 12. U vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije bio je član Mjesne organizacije Saveza Hrvatskih obrtnika u Đakovu. Usp. [F. LUKIĆ], nav. dj., 30.; B. UZELAC, nav. dj., 135., i član HPD-a "Sklad" - "Preradović". Usp. M. HORVAT, nav. dj., 252., 262., 270., te član Odbora za gradnju srpsko-pravoslavne crkve u Đakovu. Usp. B. BIJELIĆ, *Naše teme. Oglеди o prošlosti i sadašnjosti Đakova i Đakovštine*, 115. Bio je 1930-ih godina član uprave nogometne momčadi ŠK "Certisa". Usp. B. BIJELIĆ, *Nogomet u Đakovu 1908. - 1962.*, 79., 91., 93.-94., 107., 138.
- 127 Bio je podupirući član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 264.
- 128 I *Spisak žrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, 131. i popisi žrtava logora Jasenovac navode jedino Luku (Ivana) Golac, rođenog 1893., iz Baretića, Crikvenica kao žrtvu logora Jasenovac 1945. Usp. *Jasenovac. Žrtve rata prema podacima Statističkog zavoda Jugoslavije*, 233.; *Poimenični popis žrtava koncentracijskog logora Jasenovac 1941.-1945.*, 512. Prema S. BRLOŠIĆ, *Đakovština u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941 - 1945.*, 358., Luka Golac je uhićen u Đakovu u siječnju 1945. i ubijen u logoru Jasenovac. No, A. MILETIĆ, nav. dj., 66., Luku (Ivana) Golac, rođenog 1893., iz Baretića, Crikvenica navodi kao žrtvu 1945. logora Stara Gradiška.

BILA DJORDJE, po zanimanju nastavnik, sada sa stalnim mjestom boravka u Banja Luci, bio je član odbora.

GAŠPARAC IVAN, po zanimanju profesor, bio je upravitelj gradjanske škole u Đakovu¹²⁹, Ubijen po ustašama u Sveti Ivan Zelini 1945. g. gdje je radio kao nastavnik u toku rata.¹³⁰

ETINGER MARTIN (MILAN), rođen 1880. g. stalno Źivi u Đakovu gdje je i umro¹³¹, po zanimanju je bio bojadisar¹³², jedno vrijeme je vršio duŹnost blagajnika organizacije.

U toku rata Źivio je povučeno. Poslije oslobođenja je bio pozitivan. Bio je član gradskog NO u Đakovu.

ANDRAKOVIĆ MARIJAN, zemljoradnik iz sela Semeljaca, gdje i sada stalno boravi.

129 Bio je potkraj 1920-ih i tijekom 1930-ih godina nastavnik prirodopisa, kemije i zemljopisa i ravnatelj DrŹavne mješovite građanske škole u Đakovu. Tih godina tajnik je Odbora za gradnju "Hrvatskog doma" u Đakovu, te član HPD-a "Sklad" - "Preradović", i tajnik 1939. Usp. *Izveštaj DrŹavne mješovite građanske škole Ljudevita Gaja u Đakovu školska godina 1938-39*, Đakovo, 1939., 2.-3.; M. HORVAT, nav. dj., 370., 377., 402., 406.; Ź. LEKŠIĆ, Hrvatski dom u Đakovu, ČSP, 792.; Ź. LEKŠIĆ, *Hrvatski dom u Đakovu*, Đakovo, 2003., 30.

130 Ivana Gašparca, koji bi po godinama Źivota odgovarao osobi koja je nastavnik i upravitelj (ravnatelj) Građanske škole, ne navodi među Źrtvama Drugog svjetskog rata *Spisak Źrtava rata 1941-1945 rođenih na teritoriji Hrvatske*, najsustavniji popis ljudskih gubitaka Hrvatske, i Jugoslavije, u Drugom svjetskom ratu nastao u vrijeme socijalističke Jugoslavije. Nije naveden ni u: *Za slobodu. Učitelji, nastavnici i profesori Hrvatske poginuli u narodnoslobodilačkom ratu*, uredio: T. Źalac, Zagreb, 1955. O sudbini I. Gašparca ne donose nikakve podatke niti drugi dostupni i poznati izvori i popisi Źrtava Drugog svjetskog rata.

131 Prema MKR i MKU, Đakovo, UDU OBŹ, MUĐ, i nadgrobnom spomeniku obitelji Zrelec [-Etinger] na Gradskom groblju u Đakovu, Milan Etinger (Ettinger) rođen je 1878. i umro 1970. u Đakovu.

132 Od početka djelovanja Saveza hrvatskih obrtnika u Đakovu 1912. dugogodišnji je predsjednik i tajnik Mjesne organizacije. Izabran je 1932. i prvim predsjednikom Udruženja zanatlija za srez đakovački. Usp. *Savez hrvatskih obrtnika 1908 - 1933. Spomenspis povodom dvadesetpeto-godišnjice njegovog opstanka*, priredili: K. Vučinović i M. Čupak, Zagreb, 1933., 132.-134.; [F. LUKIĆ], nav. dj., 5.-19., 28.; B. UZELAC, nav. dj., 130.-131. Bio je dugogodišnji član HPD-a "Sklad" - "Preradović" u Đakovu, te i potpredsjednik, 1913.-1921. i predsjednik, 1922.-1923. Usp. M. HORVAT, nav. dj., 196., 202., 209., 217., 225., 240., 342., 354., 361., 402., 405.-406. Ujesen 1918., u vrijeme sloma Austro-Ugarske Monarhije, DrŹave SHS, te stvaranja Kraljevine SHS bio je član Mjesnog odbora Narodnog vijeća SHS u Đakovu. Potkraj studenoga 1918. jedan je od osnivača "Jugoslavenskog kluba", odnosno "Sijela Jugoslavena", koje je promoviralo jugoslavenska unitaristička stajališta. Usp. V. GEIGER, *Skica za povijest Đakova i Đakovštine u vrijeme DrŹave Slovenaca, Hrvata i Srba*, 29. listopada - 1. prosinca 1918., 12., 43.-44. Nakon uvođena diktature kralja Aleksandra I. Karađorđevića, imenovan je 1929. općinskim vijećnikom Đakova, kao osoba od povjerenja vlasti. Usp. M. KOLAR-DIMITRIJEVIĆ, nav. dj., 98.

Bio je za vrijeme bivše Jugoslavije uglednija ličnost ove stranke, ne samo u selu Semeljcima, nego na čitavom terenu bivšeg kotara Djakovo. Za vrijeme NOB-a držao se pasivno. Poslije oslobođenja živi isto povučeno.

*

U tijeku rada na osvrtu na ovaj elaborat RSUP-a SR Hrvatske, Službe državne sigurnosti umnogome su mi podacima o pojedinim osobama i događajima koji se u elaboratu spominju pomogli dr. sc. Suzana Leček iz Hrvatskog instituta za povijest – Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod, dr. sc. Branko Ostajmer iz Hrvatskog instituta za povijest, Zagreb, Dragan Cvetković, prof. iz Muzeja žrtava genocida, Beograd, Vlado Filić, prof. iz Đakova i napose Petar Šola iz Đakova i Željko Lekšić, dipl. iur., odvjetnik iz Đakova. Bez njihovih uputa na izvore i literaturu ovaj bi osvrt bio znatno oskudniji. Stoga, koristim i ovu priliku i iskazujem im iskrenu zahvalu.

SUMMARY

Vladimir Geiger

STATE SECURITY SERVICES OF THE STATE SECRETARIAT OF INTERNAL AFFAIRS OF THE SOCIALIST FEDERATIVE REPUBLIC OF CROATIA ON THE DEVELOPMENT AND ACTIVITIES OF INDIVIDUALS FROM FORMER CIVIC PARTIES IN THE AREA OF THE FORMER DISTRICT ĐAKOVO

The history of civic parties in Đakovo and the Region of Đakovo during the Kingdom of Yugoslavia, and the fates of their most prominent members during the Independent State of Croatia and in the years following the Second World War are insufficiently known and investigated.

In the Croatian State Archives in Zagreb, in the fund of the State Secretariat of Internal Affairs of the Socialist Federative Republic of Croatia, State Security Services, there is a comprehensive study titled "Former civic parties in the Osijek District". The third part of this study is titled "The development and activities of civic parties in the area of former Đakovo District". It is about the data which the State Security Service of the State Secretariat of Internal Affairs of the Socialist Federative Republic of Croatia had at its disposal and used for operational control, information on individuals from Đakovo and the Region of Đakovo, former members of the Croatian Community, Croatian Folk Peasant Party that is Croatian Republican Peasant Party, that is Croatian Peasant Party, Democratic Party, Independent Democratic Party, Yugoslav radical peasant democracy, that is Yugoslav National Party and Yugoslav Radical Party, that is Yugoslav Radical Union.

Despite numerous inaccuracies and imprecise rating of the political activities of these parties and their most prominent members which are explained in brief introductory remarks and in extensive background notes, as well as little and fragmented contributions found in the historiography and journalism, the study of the State Security Services of the State Secretariat of Internal Affairs of the Socialist Federative Republic of Croatia "The Development and activities of civic parties in the area of former Đakovo District" is an interesting and unavoidable source and contribution to the contemporary history of Đakovo and the Regions of Đakovo